

WWW.UNILIB.SR

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИН., А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕТПЛАТА СЕ ПЛАЋЕ УПРАВИ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ,

А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XVI СВЕСҚА

У БЕОГРАДУ 31. АВГУСТА 1883.

ГОДИНА IV

НАСТАВНИ ПЛАНОВИ, РАСПОРЕДИ И ПРОГРАМИ

ЗА

НИЖУ ОСНОВНУ ШКОЛУ

НАРЕДБА МИНИСТАРСКА

свима окружним начелствима, управама и управитељима основних школа.

Чланом 2 закона о основним школама од 31 Децембра 1882 године прописане су науке које се имају учити у основним школама, и остављено је министру просвете и црквених послова да нареди шта ће се из које науке у коме разреду учити, на какав начин и у којој опширности, с овлашћењем да према томе изда наставне планове и програме за предавање предмета у основним школама.

На основу тога законског прописа, а по саслушању Главнога Просветног Савета овим се на основу горе поменутог члана 2. закона о основним школама од 31 Децембра 1882 год. прописују *Наставни планови за нижу основну школу*, штампани ниже под I.; прописују се *Недељни распореди по часовима* штампани ниже под II.; и прописује се *Нацрт програма наставних предмета за нижу основну школу* (за сад у најкраћим потезима изведен) штампан ниже под III. Опширнији наставни програми имају се приредити и школама саопштити касније

Пошто се удесни наставни планови и потпуно удељени наставни програми могу израдити истом после прибранога искуства из пракције, то се ови планови и програми сад не утврђују коначно, него ће се после извесног времена спрам прикупљених примедба из пракције у њима учинити још оне исправке које се као потребне покажу, и онда ће се коначно утврдити.

Пошто је пак у питању наставног плана нарочито меродавно с колико разреда која учитељска снага ради, то се с обзиром на то овде прописује:

I. Наставни план за четвороразредну нижу основну школу (мушку или женску) са четири наставника, штампан под I, A;

II. Наставни план за четвороразредну нижу основну школу са два наставника штампан под I, B;

III. Наставни план за четвороразредну основну школу с једним наставником; штампан под I, B.

IV. Наставни план за троразредну основну школу с једним наставником, штампан под I, Г;

На основу тога израђени су и прописују се *Недељни распореди часова наставних предмета за ниже основне школе*, — и то:

I. За сваки разред оних нижих основних школа (мушких или женских) у којима сваки наставник с једним разредом ради, штампан ниже под II, A (за мушке) B (за женске школе);

II. За I и II разред мушке ниже основне школе, кад у њима један наставник ради, штампан ниже под II, B;

III. За III и IV разред мушке ниже основне школе кад у њима један наставник ради, штампан ниже под II, Г;

IV. За I и II разред женске ниже основне школе кад у њој једна наставница ради, штампан ниже под II, Д;

V. За III и IV разред женске ниже основне школе, кад у њој једна наставница ради, штампан ниже под II, Б;

VI. За четвороразредну музику нижу основну школу кад један наставник у сва четири разреда ради, штампан ниже под II, Е;

VII. За четвороразредну женску нижу основну школу кад једна наставница у сва четири разреда ради, штампан ниже под II, Ж;

VIII. За троразредну мушку основну школу кад један наставник у сва три разреда ради, штампан ниже под II, З;

IX. За троразредну женску основну школу кад једна наставница у сва три разреда ради, штампан ниже под II, И;

Шаљући све ово наштампано за сваку школу начелствима, управама и управитељима основних школа наређујем, да свакој школи по један комад предаду с препоруком од мене, да се све најтачније врши, пошто ћу се ја при првом прегледу школа преко својих нарочитих изасланика уверити колико се ко тачно овога наставнога плана, недељног распореда и нацрта наставног програма придржавао.

Према томе да ли с једним, два или више разреда ради, сваки ће учитељ за његову школу прописани

наставни план читко преписати и у школи га изложити ради свога поступања по њему и ради управљања ученицима.

Школским одборима препоручујем да се на основу тачке г. члана 30 закона о основним школама брину, да ли учитељи на време врше недељни распоред који се овом наредбом прописује.

Школским управитељима препоручујем да на основу тачке а и б члана 60 закона о основним школама пазе да се ови наставни планови, нацрт наставних програма и недељни распореди у свему врше. О свима нетачностима они ће ме у своје време извештавати.

Пре него што се опширнији наставни програми напишу и пре него што буде могуће по њима школску литературу израдити, овом наредбом прописани нацрт наставних програма вршиће се по књигама које су до сад за нижу основну школу одобрене.

»Распоред предмета у основним школама и упутство како ће се предавати« прописано актом министарским од 17. Септембра 1871 Бр. 4438 овим се у свему преиначује.

ПБр. 8238.
26. Августа 1883.
Београд.

Министар
ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА,
Ст. НОВАКОВИЋ СР.

I

НАСТАВНИ ПЛАНОВИ ЗА НИЖЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

А. НАСТАВНИ ПЛАН

За четвороразредну основну школу са четири наставника.

Број	Наставни предмети	За мушке школе				За женске школе			
		I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
1	Наука хришћанска	3	3	2	2	3	3	2	2
2	Српски језик	10	8	6	5	10	8	6	5
3	Словенски језик	—	—	2	1	—	—	—	—
4	Рачун	5	4	4	4	4	4	4	4
5	Историја Српскз	—	—	2	3	—	—	2	3
6	Земљопис	—	3	2	3	—	3	2	2
7	Познавање човека	—	—	1	1	—	1	1	1
8	Јестаственица	—	2	2	2	—	1	1	1
9	Краснопис	—	—	1	1	—	—	1	1
10	Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2
11	Певање	2	2	2	2	2	2	2	2
12	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2
13	Женски рад	—	—	—	—	2	4	5	5
Свега		24	26	28	28	25	30	30	30

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Б. НАСТАВНИ ПЛАН

За четвороразредну основну школу с два наставника.

Број	Наставни предмети	Мушка школа				Женска школа			
		Један учитељ		Један учитељ		Једна учитељка		Једна учитељка	
		I p.	II p.	III p.	IV p.	I p.	II p.	III p.	IV p.
1	Наука хришћанска	3	3	2	2	3	3	2	2
2	Српски језик	10	8	6	5	10	8	6	5
3	Словенски језик	—	—	2	1	—	—	—	—
4	Рачун	5	4	4	4	4	4	4	4
5	Ист рија српска	—	—	2	3	—	—	2	3
6	Земљопис	—	3	2	3	—	3	2	2
7	Познавање човека	—	—	1	1	—	1	1	1
8	Јестаственница	—	2	2	2	—	1	1	1
9	Краснопис	—	—	1	1	—	—	1	1
10	Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2
11	Певање	2	2	2	2	2	2	2	2
12	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2
13	Женски рад	—	—	—	—	2	4	5	5
	Свега	24	26	28	28	25	30	30	30

В. НАСТАВНИ ПЛАН

За четвороразредну основну школу са једним наставником.

БРОЈ	Н а с т а в н и п р е д м е т и	ЗА МУШКУ ШКОЛУ				ЗА ЖЕНСКУ ШКОЛУ			
		I	II	III	IV	I	II	III	IV
1	Наука Хришћанска	2	2	2	2	2	2	2	2
2	Српски језик	9 ¹ / ₂	8	6	6 ¹ / ₂	9 ¹ / ₂	8	6	6
3	Словенски језик	—	—	1	1	—	—	—	—
4	Рачун	4	6	5	4 ¹ / ₂	4	4	4	4
5	Историја Срба	—	—	3	3	—	—	2	2
6	Земљопис	—	2	3	3	—	2	2	2
7	Познавање човека	—	—	1	1	—	1	1	1
8	Јестаственица	—	2	2	2	—	1	1	1
9	Краснопис	—	—	1	1	—	—	1	1
10	Цртање	2 ¹ / ₂	2	2	2	2 ¹ / ₂	2	2	2
11	Певање	2	2	2	2	2	2	2	2
12	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2
13	Женски рад	—	—	—	—	2	4	5	5
	Свега	22	26	30	30	24	28	30	30

Г. НАСТАВНИ ПЛАН
За троразредну основну школу с једним наставником.

Број.	Наставни предмети	Мушка школа			Женска школа		
		I p.	II p.	III p.	I p.	II p.	III p.
1	Наука хришћанска	3	3	2	3	3	2
2	Српски језик	10	8	7	10	8	6
3	Словенски језик	—	—	1	—	—	—
4	Рачун	5	4	5	4	4	4
5	Историја српска	—	—	2	—	—	2
6	Земљопис	—	2	2	—	2	2
7	Познавање човека	—	—	1	—	1	1
8	Дестаљвеница	—	2	2	—	1	1
9	Краснопис	—	—	1	—	—	1
10	Цртање	2	2	2	2	2	2
11	Певање	2	2	2	2	2	2
12	Гимнастика	2	2	2	2	2	2
13	Женски рад	—	—	—	2	4	5
	Свега	24	25	29	25	29	30

II
НЕДЕЉНИ РАСПОРЕДИ ЧАСОВА НАСТАВНИХ ПРЕДМЕТА ЗА НИЖЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

4. Недељни распоред часова подељене мушке основне школе

I РАЗРЕД

Дани	П р е п о д н е		П о с л е п о д н е	
	8—9	9—10	10—11	2—3
П.	Наука хришћанска	Српски језик	Цртање	Српски језик
У.	Српски језик	Рачун	—	Српски језик
С.	Наука хришћанска	Српски језик	Рачун	Цртање
Ч.	Српски језик	Рачун	—	—
П.	Наука хришћанска	Српски језик	—	Српски језик
Суб.	Српски језик	Рачун	—	Српски језик
				Рачун
				Гимнастика
				Певање
				—
				Гимнастика
				Певање

II РАЗРЕД

Дани	П р е п о д н е		П о с л е п о д н е	
	8—9	9—10	10—11	2—3
П.	Наука хришћанска	Рачун	Српски језик	Српски језик
У.	Рачун	Земљопис	Цртање	Српски језик
С.	Наука хришћанска	Српски језик	—	Српски језик
Ч.	Рачун	Српски језик	Земљопис	—
П.	Наука хришћанска	Рачун	Српски језик	Цртање
Суб.	Српски језик	Земљопис	—	Јестаственица
				Српски језик
				Гимнастика
				Певање
				Јестаственица
				—
				Гимнастика
				Певање

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
III РАЗРЕД

Дани	П р е п о д н е		П о с л е	п о д н е	
	8—9	9—10			10—11
П.	Српски језик	Историја Срба	Јестаственица	Краснопис	Рачун
У.	Рачун	Српски језик	Земљопис	Цртање	Гимнастика
С.	Наука хришћанска	Српски језик	Познавање човека	Словенски језик	Певање
Ч.	Рачун	Српски језик	Јестаственица	—	—
П.	Историја Срба	Рачун	Српски језик	Цртање	Гимнастика
Суб.	Наука хришћанска	Земљопис	Српски језик	Словенски језик	Певање

IV РАЗРЕД

Дани	П р е п о д н е		П о с л е	п о д н е	
	8—9	9—10			10—11
П.	Наука хришћанска	Рачун	Српски језик	Краснопис	Историја Срба
У.	Рачун	Историја Срба	Земљопис	Српски језик	Гимнастика
С.	Рачун	Српски језик	Цртање	Јестаственица	Певање
Ч.	Српски језик	Наука хришћанска	Земљопис	—	—
П.	Рачун	Историја Срба	Познавање човека	Цртање	Гимнастика
Суб.	Српски језик	Земљопис	Јестаственица	Словенски језик	Певање

Б. Недељни распоред часова подељене женске основне школе

I РАЗРЕД

Дани	П р е		п о д н е		П о с л е		п о д н е	
	8—9	9—10	10—11	10—11	2—3	3—4	3—4	3—4
П.	Наука хришћанска	Српски језик	Цртање	Српски језик	Српски језик	Певање	Српски језик	Певање
У.	Српски језик	Рачун	—	—	Женски рад	Гимнастика	Женски рад	Гимнастика
С.	Наука хришћанска	Српски језик	—	Српски језик	Српски језик	Рачун	Српски језик	Рачун
Ч.	Српски језик	Рачун	Цртање	—	—	—	—	—
П.	Наука хришћанска	Српски језик	—	Српски језик	Српски језик	Гимнастика	Српски језик	Гимнастика
Суб.	Српски језик	Рачун	Женски рад	—	Српски језик	Певање	Српски језик	Певање

II РАЗРЕД

Дани	П р е		п о д н е		П о с л е		п о д н е	
	8—9	9—10	10—11	11—12	2—3	3—4	3—4	3—4
П.	Наука хришћанска	Рачун	Срп. језик	—	Женски рад	Познав. човека	Женски рад	Познав. човека
У.	Рачун	Земљопис	Српски језик	Цртање	Женски рад	Певање	Женски рад	Певање
С.	Наука хришћан.	Српски језик	Јестаственица	—	Српски језик	Гимнастика	Српски језик	Гимнастика
Ч.	Рачун	Земљопис	Српски језик	Цртање	—	—	—	—
П.	Наука хришћан.	Српски језик	Женски рад	—	Српски језик	Гимнастика	Српски језик	Гимнастика
Суб.	Рачун	Земљопис	Српски језик	—	Женски рад	Певање	Женски рад	Певање

III РАЗРЕД

Дани	п р е		п о д н е		п о с л е		п о д н е
	8—9	9—10	10—11	11—12	2—3	3—4	
П.	Српски језик	Историја Срба	Женски рад	—	Цртање	Рачун	
У.	Рачун	Српски језик	Земљопис	—	Женски рад	Гимнастика	
С.	Наука хришћан.	Српски језик	Познав. човека	Краснопис	Женски рад	Певање	
Ч.	Рачун	Српски језик	Јестаственица	Женски рад	—	—	
П.	Историја Срба	Рачун	Српски језик	—	Цртање	Гимнастика	
С.	Наука хришћан.	Земљопис	Српски језик	—	Женски рад	Певање	

IV РАЗРЕД

Дани	п р е		п о д н е		п о с л е		п о д н е
	8—9	9—10	10—11	11—12	2—3	3—4	
П.	Наука хришћан.	Рачун	Српски језик	—	Цртање	Женски рад	
У.	Рачун	Историја Срба	Српски језик	—	Женски рад	Гимнастика	
С.	Рачун	Јестаственица	Земљопис	Женски рад	Српски језик	Певање	
Ч.	Српски језик	Наука хришћанска	Познав. човека	—	—	—	
П.	Рачун	Историја Срба	Српски језик	Цртање	Женски рад	Гимнастика	
Суб.	Историја Срба	Земљопис	Краснопис	—	Женски рад	Певање	

B. Недељни распоред наставних предмета за I и II разред, четвороразредне мушке основне школе са два наставника.

Дани	П р е п о д н е				П о с л е						
	8—9		9—10		10—11		2—3		3—4		
	I р.	II р.	I р.	II р.	I р.	II р.	I р.	II р.	I р.	II р.	
П.	Наука хриш.	Српски језик	Српски језик	Земљопис	Рачун	—	Српски језик	Српски језик	Цртање	Српски језик	Српски језик
У.	Српски језик	Рачун	Рачун	Наука хриш.	—	Српски језик	Цртање	Јестаственица	—	Гимнастика	—
С.	Наука хриш.	Српски језик	Српски језик	Земљопис	—	Рачун	Српски језик	Цртање	—	Певање	—
Ч.	Српски језик	Рачун	Рачун	Наука хриш.	—	Српски језик	—	—	—	—	—
П.	Наука хриш.	Српски језик	Српски језик	Земљопис	Рачун	—	Српски језик	Рачун	Рачун	Гимнастика	—
Суб.	Српски језик	Српски језик	Рачун	Наука хриш.	—	Српски језик	Цртање	Јестаственица	—	Певање	—

Примедбе: 1. Где год је шта подвучено пртом значи писмени рад. Ово важи за све разреде неподељених школа 2. Часови из Певања и Гимнастике упушени су заједнички за један и за други разред; но као што се по себи разуме, само ученици старијег разреда, могу заједнички радити и оно што је програмом одређено за млађи разред, а ученици млађег разреда радиће само донде, докле по програму имају да сврше.

Ова напомена о певању и гимнастички вреди и за остале недељне распореде неподељених школа.

Г. Недељни распоред часова наставних предмета за III и IV разред четвороразредне основне мушке школе с два наставника.

Датум	П р е п о д а н е				П о п о д н е					
	8—9	9—10	10—11	11—12	2—3	3—4	3—4	3—4		
III	IV	III	IV	III	IV	III	IV	III	IV	
II.	Наука хриш. Српски језик	Рачун	Истор. срба	Српски језик	Цртање	—	—	Краснопис	Земљопис	Словенски језик
У	Српски језик	Цртање	Српски језик	Рачун	Рачун	—	—	Јесаств.	Јесаств.	Гимнастика
С.	Српски језик	Наука хриш. Истор. срба	Српски језик	Земљопис	Рачун	—	—	Позн. човека	Позн. човека	Певање
Ч.	Наука хриш. Српски језик	Српски језик	Истор. срба	Рачун	Краснопис	—	—	—	—	—
II.	Српски језик	Цртање	Српски језик	Земљопис	—	Истор. срба	—	Слов. језик	Земљопис	Гимнастика
Суб.	Српски језик	Наука хриш. Цртање	Земљопис	—	Истор. срба	—	Рачун	Јесаств.	Јесаств.	Певање

Примедбе: 1. Предавање Словенског језика може се за 1 час унесити да буде појединачно у III и IV. разреду.

2. И предавање из пословања човека и јесаственице може се унесити заједнички тако да једне године слушају и једни и други ученици оно што је одређено у програму за III. разред, а до године оно што је одређено за IV. раз. или да се један час преполови, по пола часа предаје ђацима III., а пола ђацима IV. раз.

3. Петком после подне првог часа има се такође пола часа употребити на словенски језик у III. раз., а пола на земљопис у IV. раз., или кад се Друга, односно прва, половина часа има се такође предаје словенски језик у III раз., а од 3—4 земљопис у IV. разреду. Докле учитељ буде због рђавог времена не може радити Гимнастика (од 3 до 4 сахата), да се од 2—3 предаје словенски језик у III раз., а од 3—4 земљопис у IV. разреду. Докле учитељ буде усмено радио с једним разредом, докле ће други разред занматати се писменим радом (из срп. језика, рачуна, или ког другог предмета).

Б. Недељни распоред часова наставних предмета за III и IV разреда четвороразредне основне женске школе с две наставнице.

Дани	П р е п о д н е											
	8—9		9—10		10—11		11—12		2—3		3—4	
	III	IV	III	IV	III	IV	III	IV	III	IV	III	IV
П. Н. хриш.	Срп. језик	Рачун	Истор. Срба	Српски језик	Цртање	—	—	Красопис	Земљопис	Жен. рад	Женски рад	Женски рад
У. Срп. језик	Рачун	Цртање	Срп. језик	Рачун	Рачун	—	—	Јестаствен.	Јестаствен.	Гимнастика	Гимнастика	Гимнастика
С. Срп. језик	Н. хриш.	Истор. Срба	Срп. језик	Земљопис	Рачун	Женски рад	Женски рад	Позн. човека	Позн. човека	Певање	Певање	Певање
Ч. Н. хриш.	Српски јез.	Српск. језик	Ист. Срба	Рачун	Красопис	Женски рад	Женски рад	—	—	—	—	—
П. Срп. језик	Цртање	Рачун	Срп. језик	Земљопис	—	Истор. Срб.	—	Женски рад	Жен. рад	Гимнастика	Гимнастика	Гимнастика
С. Срп. језик	Н. хриш.	Цртање	Земљопис	—	Ист. Срба	—	—	Женски рад	Жен. рад	—	—	—

Примедбе: 1. Предавање из Познавања човека и Јестаственце може се уместити заједнички тако да једне године слушају једне и друге ученице оно што је одређено за III разред, а друге године оно што је одређено за IV разред или да се један час преполови, па пола часа да се предаје ученицама III, а пола часа ученицама IV разреда. Друга, односно прва, половина часа да се употреби за писмен рад из тог предмета.

2. У опште лок учитељица ради усмено с једним разредом, летме ће други разред заимати се писменим радом (из Српског језика, Рачуна) или ког другог предмета.

Е. НЕДЕЉНИ РАСПОРЕД ЧАСОВА

наставних предмета у основној мушкој школи од четири разреда с једним наставником

П Р Е П О Д Н Е

Д а н и	8 — 8 ¹ / ₂				9 — 9 ¹ / ₂				9 ¹ / ₂ — 10				10 ¹ / ₄ — 11				11 ¹ / ₄ — 12			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Понедељник	Наука хришћ	Српски језик	Срп. ј. Рачун	Рачун	Срп. ј. Рачун	Рачун	Срп. ј. Наука хришћ	Срп. ј. Српски језик	Срп. ј. Српски језик	Срп. ј. Српски језик	Срп. ј. Српски језик	Срп. ј. Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Утор.	Срп. ј.	Рачун	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Рачун	Рачун	Рачун	Рачун	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Среда	Срп. ј.	Српски језик	Срп. ј. Српски језик	Краснопис	Срп. ј. Српски језик	Краснопис	Срп. ј. Наука хришћ	Српски језик	Срп. ј. Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Четвр.	Наука хришћ	Цртање	Срп. ј. Српски језик	Цртање	Срп. ј. Српски језик	Цртање	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Петак	Срп. ј.	Рачун	Српски језик	Краснопис	Српски језик	Краснопис	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Субота	Срп. ј.	Цртање	Српски језик	Цртање	Наука хришћ	Цртање	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик

П О С Л Е П О Д Н Е

	2 — 2 ¹ / ₂				2 ¹ / ₂ — 3				3 ¹ / ₄ — 4			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Понедељник	Наука Хришћанска	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Уторак	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Среда	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Петак	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Субота	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик

Приметба: Као што се из овога распореда види, многи су наставни предмети узети у једно време за више разреда. Тако су заједнички часови:

- а) у I и II разреду из Науке хришћанске (као и у троразредној неподељеној школи);
- б) у II, III и IV разреду из Српског језика, Рачуна и Јестаственице, и
- в) у III и I разреду из Земљописа, Историје Срба, Словенског језика и Науке Хришћанске.

Две год су часови из тих предмета одређени за писмени рад, ту ће сваки разред добити за писмено вежбање оно што је програмом само за њега одређено; а где су часови усмена рада, ту ће наставник, опет с обзиром на програме, радити са старијим ђацима у друшћу с млађима *све*, ради понављања, а с млађима само догде достигне материјал који је у програму за који разред. Но сваки наставник може, ако налази за боље радити и онако како је нагешћено у 2. приметби за троразредне школе с једним учитељем.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
WWW.UNILIB.RS

Ж. НЕДЕЉНИ РАСПОРЕД ЧАСОВА

наставних предмета у основној женској школи од четири разреда с једном наставницом

ПРЕ ПОДНЕ

Д а н и	8 - 8½				8½ - 9				9 - 9½				9½ - 10				10¼ - 11				11¼ - 12			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Понед.	Наука хришћ	Српски језик	Срп. ј.	Рачун	Срп. ј.	Рачун	Рачун	Наука хришћ	Срп. ј.	Наука хришћ	Срп. ј.	Српски језик	Срп. ј.	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Утор.	Срп. ј.	Рачун	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Рачун	Рачун	Рачун	Рачун	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Среда	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Четвр.	Наука хришћ	Цртање	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Петак	Срп. ј.	Рачун	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Субота	Српски језик	Цртање	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик

ПОСЛЕ ПОДНЕ

Д а н и	2				2½				2½ - 3				3¼ - 4			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Понедеоник	Наука хришћанска	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Уторник	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Среда	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Петак	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик
Субота	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик	Српски језик

Приметба: П овде су, као и у мушкој четвороразредној основној школи с једним учитељем, многи часови узети у једно време. За то и овде вреди оно што је тамо у приметби речено, изузимајући словенски језик, који се у женској школи не предаје.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

3. Недељни распоред часова наставних предмета у троразредној мушкој основној школи с једним наставником.

Дани	П р е п о д н е									П о с л е п о д н е								
	8—9			9—10			10—11			11—12			2—3			3—4		
	И р.	ИИ р.	ИИИ р.	И р.	ИИ р.	ИИИ р.	И р.	ИИ р.	ИИИ р.	И р.	ИИ р.	ИИИ р.	И р.	ИИ р.	ИИИ р.	И р.	ИИ р.	ИИИ р.
П.	Наука Хришћанс.	Срп. јез.	Срп. јез.	Срп. јез.	Рачун	Рачун	Срп. јез.	Срп. јез.	Срп. јез.	Наук. хр.	—	—	—	Земљоп.	Срп. јез.	Срп. јез.	Срп. јез.	Гимнастика
У.	Срп. јез.	Рачун	Рачун	Рачун	Срп. јез.	Срп. јез.	—	Земљоп.	—	—	—	—	—	Цртање	Јестаственица.	—	—	Певање
С.	Наука Хришћанс.	Красноп.	Срп. јез.	Срп. јез.	Српски језик	Српски језик	Срп. јез.	Срп. јез.	Ист. Ср.	—	—	—	—	Рачун.	Рачун.	—	—	Срп. ј.
Ч.	Срп. јез.	Цртање	Цртање	Срп. јез.	Рачун	Рачун	—	—	Поз. чов.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
П.	Наука Хришћанс.	Цртање	Рачун	Рачун.	Српски језик	Српски језик	—	—	Наук. хр.	—	—	—	—	Цртање	Јестаственица	—	—	Гимнастика
Суб	Срп. јез.	Цртање	Цртање	Срп. јез.	Српски језик	Српски језик	—	Земљоп.	Рачун	—	—	—	—	Рачун	Српски језик	—	—	Певање

Примедбе 1. Предавање Науке Хришћанске у I и II р. спојено је у једно, јер се њихови програми већим делом својим слажу. Према томе обашка ће ученици II раз. учити само оно што је за њих одређено.

2. У II и III разр. имају се заједнички предавати (осим цртања, певања и гимнастике) ови предмети: Српски језик, Рачун и Јестаственица. Ученици III разреда слушаће и све оно што се из тих предмета предаје ученицима II разр. а ученици II разр. учће само доле, докле је за њих у програму одређено. Понављајући на тај начин ученици III р. боље ће се утврдити у познавању наставних предмета. Где учитељ налази за боље, може ове заједничке часове, одређене за Српски језик, Рачун и Јестаственицу преполовити, па пола сата радити с II, а пола сата с III разредом. Докле се буде усмено бавио с једним разредом, остале ће њаци другог одељења радити што писмено.

И. Недељни распоред часова наставних предмета у троразредној женској осн. школи с једном наставницом.

Дани	Н р е п о д н е							П о п о д н е						
	8—9		9—10			10—11		11—12			2—3		3—4	
	І р.	ІІ р.	ІІІ р.	І р.	ІІ р.	ІІІ р.	І р.	ІІ р.	ІІІ р.	І р.	ІІ р.	ІІІ р.	І р.	ІІ р.
П.	Наука Хришћанс.	Срп. јез.	Срп. јез.	Срп. јез.	Рач.	Срп. јез.	Н. хриш.	—	Ж. р. Земљ.	Срп. јез.	Срп. ј.	Срп. ј.	Срп. ј.	Гимнастика
У.	Срп. јез.	Рачун	Рачун	Рачун.	Жен. р.	Земљоп.	—	—	—	Цртање.	Поз. ч.	Поз. ч.	—	Певање
С.	Наука Хришћанс.	Краснол.	Срп. јез.	Срп. јез.	Срп. ј.	Срп. јез.	Ист. Ср.	—	—	Рачун	Жен. р.	Срп. ј.	Жен. р.	Жен. рад
Ч.	Срп. јез.	Цртање.	Цртање	Срп. јез.	—	Жен. р.	Земљоп.	—	—	—	—	—	—	—
П.	Наука Хришћанс.	Рачун	Рачун	Срп. јез.	Срп. јез.	Жен. р.	На. хри.	—	Жен. р.	Цртање	Јестаствен.	—	—	Гимнастика
С.	Срп. јез.	Цртање.	Цртање.	Срп. јез.	Српски језик	Српски језик	Жен. рад	—	И. С.	Жен. р.	Српски језик	—	—	Певање

Примедбе: 1. Предметне Науке хришћанска у I и II разреду спојено је уједно, јер се њихови програми већим делом својим слажу. Према томе обашка ће ученице II раз. учити само оно што је за њих одређено.

2. У II и III разред имају се заједнички предавати (осим цртања, певања и гимнастике) ови предмети: Српски језик, Рачун и Јестаственица. Ученице III разр. слушаће и све оно што се из тих предмета предаје ученицама II разр. а ученице II разр. учће само онде, докле је за њих у програму одређено. Понављајући на тај начин ученице III разр. боље ће се утврдити у познавању наставних предмета. Где учитељица налази за боље, може оне заједничке часове, одређене за Срп. језик, Рачун и Јестаственицу преполовити, на пола сахата радити с II. а пола сахата с III. разредом. Дома се буде усмено радило с једним разредом, докле ће ученице другог одељења радити што год писмено.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
WWW.UNILIB.RS

III

НАЦРТ ПРОГРАМА

НАСТАВНИХ ПРЕДМЕТА У НИЖОЈ ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

I Наука хришћанска

У I разреду. Крсни знак. Слава оцу. Молитва Господња (Оче наш) словенски и српски.

У II разреду. Постанак првих људи. Изабраници Божји. „Царе небесни“, „Свети Боже“ и „Пресвета Тројице“ с објашњењем.

У III разреду. О Исусу Христу. Његове моралне поуке у беседама и причама. Смрт и васкрс Христов. Символ вере с објашњењем.

У IV разреду. Христови апостоли и јеванђелисти. Тајне Христове. Гоњење Хришћана. Св. Константин и Јелена. Св. Сава. Заповести божје и велики празници.

II Српски језик

У I р. Вежбања у говору. Припрема за писање и читање. Читање. Писање. Из граматике о именицама.

У II р. вежбања у говору. Читање. Писање. Из граматике: именице у једини и множини, о придевима, заменицама и глаголима. Декламовање.

У III р. Читање. Писање. Граматика. Декламовање.

У IV р. Читање. Писање. Граматички основи. Декламовање.

III Словенски језик

У III р. Познавање слова и читање речи скраћеница и реченица.

У IV р. Читање речи и реченица с објашњавањем текста и непознатих речи.

IV Рачун

У I р. Усмено и писмено рачунање с бројевима од 1 до 20 и познавање неких делови.

У II р. Сва четири вида рачунања с бројевима од 10 до 100 и познавање разломака до десетина.

У III р. Рад с бројевима од 100 до 1000 у сва четири вида. Преобраћање из једног наименовања у друго. Нове мере и новци. Разломци до петнаестина.

У IV р. Рад с бројевима од 1000 па на више. Десетни бројеви. Делјивост бројева с 2, 4, 5 и 10. Просто правило тројно. Прост интересни рачун. Израчунавање времена. Рачунске радње (осим множења) с разломцима једнаких именитеља.

V Земљопис

У II р. Школска соба и друга одељења у њој. Школска башта и авлија. Прва улица. Излазак у о-

колину. Рађање и залажење сунца у разна годишња времена. Пољски радови у разна времена. Животиње и биљке у разна годишња времена.

У III р. Срез. Округ. Околни окрузи Краљевина Србија.

У IV р. Српске земље и Балканско полуострво.

VI Српска историја

У III р. Биографије појединих знатнијих историјских личности у свези са землописом (као: Кнеза Милоша. Милана, и Махаела Обреновића, Васе и Марка Чарапића, Станоја Главаша, капетана Коче, Танаска Рајића, Карађорђа, Алексе Ненадовића, Илије Бирчанина, Јакова и Матије Ненадовића, Луке Лазаревића, Милоша Стојићевића, Стојана Чушића, Анте Богичевића, Вука Караџића, и т. д.)

У IV р. Земље у којима Срби живе. Жупани. Надмоћност Рашке (Неманићи). Време од 1459 до 1804. Први устанак (1804 - 1813). Устанак под Милошем Обреновићем, и даљи развитак догађаја до проглашења Краљевине у Србији.

VII Познавање човека

У III р. Спољни опис човечјег тела. Неговање тела

У IV р. Унутрашњи делови тела човечјег Дијететика.

VIII Јестаственица

У II р. Посматрање домаћих животиња (6—8). Посматрање најпознатијих воћака и поврћа (6—8). Посматрање најобичнијих мимерала (4—6)

У III р. Описивање и упоређивање домаћих и неких отачаствених животиња (24—26). Описивање познатијих биљака (15—18). Описивање најпознатијих минерала (8—10).

У IV р. Описивање и упоређење неколико отачаствених и неотачаствених животиња (40—45). Општи преглед животиња. Неколико отачаствених и неотачаствених биљака (20—25). Општи преглед биљака. Описивање неколико минерала (10—15). Општи преглед минерала.

IX Лепо писање

У III р. Основне црте. Мала и велика слова. Писање речи и реченица.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У IV р. Писање речи и реченица по такту. Цифре. Знаци интерпункције. Ситно писање између две линије.

Х Цртање

У I р. Праве линије и праволинијски предмети.

У II р. Дељење линија. Цртање углова, троуглова, кривих линија и геометријских слика.

У III р. Цртање четвороугла, равних орнамената, штампаних слова и мапе Србије.

У IV р. Цртање разних предмета и мапа српских земаља и Балканског полуострва.

ХI Певање

У I р. Најпростији основи музичке теорије. Дечије песме у један глас.

У II р. Одговарање на мало јектеније. Неколико световних песама.

У III р. *Црквено певање*. Одговарање на служби. Неколико тропара (8). Неколико световних песама (5—6).

У IV р. *Црквено певање*. На вечерњу. На служби. На пређеосвећеној. На бдењу. О празницима. 5—6 тропара. 5—6 световних песама.

ХII Гимнастика

У I р. Припрема. Кретање ногама у месту. Кретање рукама, групом и главом. Нешто из војног вежбања.

У II р. Кретање целим телом. Дечије игре. Прве радње с ђуладма. Нешто из војног вежбања.

У III р. Радње на справама (и то преко конопца) Гимнастичке игре. Дечије игре. Радње с ђуладма. Нешто из војног вежбања.

У IV р. Радње на премету („реку“). Дечије игре. Радње с ђуладма. Вежбање у врсти.

Примедба: Слободна вежбања и после II р. свуда.

ХIII Женски рад

У I раз. Плетење с двама иглама.

У II р. Плетење чарапа.

У III р. Плетење чарапа.

У IV р. Плетење с кукицом. Вез с вуницом.

ПБр. 8238.

26. Августа 1883.

у Београду.

Министар
ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА,
Ст. Ђоџаковић с. р.

Постављења и премештаји наставника средњих школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

у учитељској школи у БЕОГРАДУ

г. *Јован Марковић*, члан епархијске конзисторије београдске, за предавача црквеног певања и правила у III и IV. разреду, 16. Августа о. г.

у ПАРАЋИНСКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Јован Николић*, за предавача, 12 Августа о. г.

II Премештени су:

у БЕОГРАДСКОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Сава Антоновић*, предавач I. београдске ниже гимназије за предавача, 7. Августа о. г.

у КРАГУЈЕВАЧКОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Милан Касумовић*, предавач ужичке реалке, за предавача, 7. Августа о. г. по потреби.

у ВАЉЕВСКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Милош Н. Пеиновић*, предавач шабачке ниже гимназије, за предавача, 8. Августа о. г. по молби.

у ВЕЛИКОГРАДИШКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Јован Јаворач*, предавач пожаревачке ниже гимназије, за предавача, 16. Августа ове године, по потреби.

у КРУШЕВАЧКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Панта Милановић*, предавач пиротске ниже гимназије, за предавача, 7. Августа ове године по потреби.

у ПОЖАРЕВАЧКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Лука Лазаревић*, предавач великоградшке ниже гимназије, за предавача, 16. Августа о. г. по молби.

у СМЕДЕРЕВСКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Спира Станишић*, предавач параћинске ниже гимназије, за предавача, 12 Августа о. г. по молби.

у ШАБАЧКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ

г. *Димитрије Алексић*, предавач ваљевске ниже гимназије, 8. Августа о. г. по молби.

Постављења и стављања у стање мира наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

у ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ

г. *Јован Маџарац*, за учитеља основне школе у Скељу, 12. Августа о. г.

у ЈАГОДИНСКОМ ОКРУГУ

г-ђица *Марија Рерихова* за учитељку I. разреда 2. одељења основне женске школе у Јагодини, 9. Августа о. год.

у КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ

г. *Михаило Карић*, за учитеља основне школе у Закути, 12. Августа о. г.

у КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ

г. *Димитрије Буринџић*, за привременог учитеља основне школе у Подвршци, 12. Августа о. г.

г-ђа *Цвета Василићка*, за привремену учитељку I. разреда основне школе у Јабуковцу, 3. Августа о. г.

у ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ

г. *Петар Протић*, за учитеља IV. разреда I. одељења основне школе у Пожаревцу, 12. Августа о. г.
г. *Алекса Стевановић*, за учитеља основне школе у Мишљеновцу, 12. Августа о. г.

VI Стављени су у стање мира:

у ВАРОШИ БЕОГРАДУ

г. *Јован Југовић*, учитељ IV. разреда основне школе код Саборне Цркве, 7. Августа о. г.

у КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ

г. *Дионисије Јовановић*, учитељ основне школе у ровичке 31. Јула о. г.

у ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ

г-ђа *Марија Јовановићка*, учитељка I. разреда женске школе у Обреновцу, 12. Августа ове године по молби.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СЛXXXI

6. Јула 1883. год. у Београду

Били су: председник Д. Нешић; потпредседник Ј. Пецић; редовни чланови: арх. Н. Дучић, Драг. Јовановић, ванредни чланови: М. Валтровић, Љ. Ковачевић, Јов. Ђорђевић, протосинђел Никанор, и Драг. Плајел.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Прочитан је и потписан записник 180. састанка.

II

Министар просвете и цркв. послова писмом од 6. Јула ПБр. 5421 јавља да је Живојин Симић постављен за секретара друге класе министарства просвете и цркв. послова. Према томе престаје бити ванредни члан у Главном Просветном Савету. Прима се знању.

III

Привремени пословођа прочитао је ово писмо Ђ. Козарца о поправкама у ботаници К. Црногорца:

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет изволео ми је предати на преглед ботанику г. Косте Црногорца с тим, да му

поднесем извештај о томе, да ли је писац исправке у својој ботаници извршио према примедбама једног и другог референта на његово дело.

Прегледао сам ове исправке, в част ми је извесити Гл. Просв. Савет, да је писац у главном усвојио примедбе референата и према њима поправио своју ботанику.

Имао бих писцу на његов додаток к стр. 9. још приметити, да ћелија не расте у обиму наслањањем молекула на спољашњу страву мембране, јер то би било растење као код кристала — апозицијом, већ то бива примањем или улагањем нивних молекула од целулозе из ћелијине протоплазме међу молекуле ћелијине мембране — интусусценцијом.

Растење мембране у радијалном правцу, и то парцијално задебљавање ограничено је писац једино на оне царенхимске ћелије, које само у угловима задебљавају и назива све ћелије, којима мембране парцијално задебљавају: коленхим. То није коректно. Има ћелија, које задебљавају на други начин него коленхим. Врло често скулптура унутрашњих ћелијиних дуварева представља прстенове, спирале, лествице, мрежице, и сви ови облици парцијалног задебљавања не зову се коленхим.

Нво би имао писац да поправи у своје рукопису. Браћам ботанику г. К. Црногорца заједно са његовим исправкама у рукопису.

4. Јула 1873. год.

Београд.

Ђ. КОЗАРАЦ

ДИРЕКТОР БЕОГР. ГИМНАЗИЈЕ

После тога је Главни Просветни Савет одлучио да се ботаника К. Црногорца штампа о државном трошку за више разреде средњих школа, а да се писцу да хонорара по 70 денара од штампаног табака.

IV

Привремени пословођ прочитао је ову тему за механику, коју предаже Љ. Клерих: о компановању физичног клатна. Ваља критички претрести теорију компановања физичког клатна, која је у нашој и у страниј литератури до сада позната. Ваља доказати да ли је могуће клатно компановати или не.

Ову тему је Просветни савет примио.

V

Петар Живковић написмено молио је Просветни Савет да га ослободи писања тема за нацртну геометрију, јер му је то немогуће учинити због умора. Исто тако и М. Валтровић моли да се од исте дужности ослободи, јер се он одавна већ не бави Нацртном Геометријом.

Главни Просветни Савет усвајајући једну и другу молбу одлучио је:

Да се замоли Мих. Петковић, главни инспектор државне жељезнице, да састави теме за Нацртну Геометрију.

VI

Министар просвете и црквен. послова писмом од 5. Јула ПБр. 5335 спроводи Просветном Савету сведочанства Хуга Дубека, који се моли за учитеља музике у средњој школи. Упућује се наставном Одбору.

VII

Писмом од 14 Јула ПБр. 5350 министар просвете спроводи Главном Просвет. Савету молбеницу и сведочанства Николе Савића свршеног философа, који се моли за предавача у средњој школи. Одлучено:

Да Никола Савић, који је свршио у нас философски факултет с врло добрим успехом, има врло добру квалификацију за предавача средње школе и то за историју и језике.

VIII

Министар просвете и црквен. послова писмом од 5. Јула ПБр. 5376 спроводи молбу Елигорија Мартића,

учитеља белоречког, који моли да му се уваже године учитељске службе проведене у Буквику у Босни.

Нарочити одбор прегледао је уверења молночева и пошто је нашао да она нису довољна и да је г. Никола још привремени учитељ, мишљења је да му се не уваже тражене године службе.

Главни Просветни Савет усвојио је мишљење нарочитог одбора.

IX

Писмом од 6. Јула ПБр. 5173 спроводи министар просвете и црквен. послова молбу Љубице Стевановићке, која моли да се њена два детета приме за питомце фонда пок. владике ужичког Вићентија, доказујући да су њена деца синовци пок. владике. Упућује се протосвиђељу Никанору и др-у Бакићу.

С овим је састанак закључен.

САСТАНАК СЛXXXII

11. Августа 1883. у Београду

Били су: Министар просвете и црквених послова Стојан Новаковић; председник Д. Нешић; потпредседник: Ј. Пецић; редовни чланови: арх. П. Дучић; Драг. Јовановић, др. Л. Стевановић; ванредни чланови: Михаило Валтровић, Јов. Ђорђевић, протосињел Никанор, Драг. Плајел, и П. Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Министар просвете и црквених послова Стојан Новаковић отворио је састанак с изјавом да Главни Просветни Савет има у брзо да реши једно врло важно питање, а то је о *наставном плану за основне школе*, јер је он рад да се још ове школске године у основним школама почне радити по новом наставном плану. За там је министар саопштио Просветном Савету да су у ту цел израђени већ предлози за наставне планове и то за подељене и неподељене школе. Наставни планови удешавани су за школе у којима ради један учитељ у једном разреду, у два, три и четири разреда. За сваки такав случај израђен је нарочити наставни план. Осим тога спрењени су наставни планови и за више основне школе и за продужне школе. Но пошто ће се ове године мало више основних школа отворити, то не мора се наставним планом за њих тако хитати као за ниже основне школе.

За тим је министар упознао Главни Просветни Савет с начином како су постали предлози за наставне планове, помињући, да је он саставио за сваки наставни предмет нарочите стручне комисије, којима је ставио у задатак да израде наставне планове за поједини научни предмет. У те комисије ушлису учи-

тељи и учитељице основних школа, и стручни наставници средњих или виших школа. Но осим тога он је позвао и учитељска већа из Ниша, Шапца и Крагујевца, да му и она пошљу предлоге за наставне планове. Пошто су комисије и учитељска већа израдила поверени им посао и доставила га министарству, тада је он сав тај материјал предао референту за основну наставу г. Стевану Д. Поповићу, с поруком, да на основу прикупијеног материјала саставни нормални наставни план, а према њему да удеси и распоред наставних предмета на разреде и часове. Г. Поповић је тај посао израдио и поднео га министарству, а оно га подноси Главном Просветном Савету.

Пре но што би Просветни Савет ушао у претресање поднетог наставног плана треба начелно да реши: хоће ли се овај предлог за наставни план претресати и сматрати као дефинитиван или ће се сматрати као привремени. Ако Просветни Савет усвоји први начин рада, тада би требало за то много више времена но што га Просветни Савет има на расположењу, јер би се морала тачно свака и најмања ситница претрести и прегледати, те да се не поткраде било каква погрешка, било каква празнина. Јер једном стално усвојени наставни план тешко је мењати. Стане ли Просветни Савет улазити и у ситнице наставног плана, тада је сигурно или да се за ову годину неће моћи по том плану да ради, пошто за то треба много више времена но што га Просветни Савет има на расположењу, или ће се ствар брзо пресећи и тиме изложити опасност, да се каква тежа погрешка учини, а погрешка у наставном плану може бити од рђавих последица по основну школу.

Но ако Главни Просветни Савет усвоји други пут претресања, т. ј. поднети наставни план сматра као привремени, тада ће он дати прилике да се наставни план опроба у пракци и да о њему изреку своје мишљење сви који су за то надлежни и који би што хтели рећи. Тек после тога, пошто би се прикупио тако богат материјал стечен искуством и јавном критиком, могло би се приступити утврђењу сталног наставног плана. Ово је у толико олакшано што је за ту цел израђен нарочити нацрт наставног програма, у коме је у главnome изложен наставни материјал, те тако Просветни Савет не би се ни морао одмах упуштати у детаљне наставне програме.

После тога је арх. Дучић, прихватио мисао коју је министар нагласно и изразио се за то, да се свакојако поднети наставни план претресе као привремени, јер би се само на тај начин могло још ове године радити у школама по том плану.

У истом смислу говорили су још протосинђел Никанор и П. Никетић.

После тог објашњења решено је:

Да се поднети наставни план за основне школе претресе као привремени.

За тим су прочитана писма мин. просвете и цркв. послова од 11 Августа ПБр. 7348, 7349 и 7350 којима се сирочеде наставни планови за подељене и неподељене основне (ниже и више) школе; за продужне школе и наставни програми за подељене и неподељене основ. школе. У исто доба прочитао је привр. пословођ и „Нацрт програма наставних предмета у основној школи“ и „Распоред наставних предмета на разреде и часове у шесторазредној основној школи са шест разреда.“

После кратког објашњења одлучено је:

Да се у основу усвоји поднети Распоред предмета на часове за нижу основну школу, а за вишу осн. школу изјавио је министар да ће се саставити нов распоред и поднети Главном Просветном Савету на идућем састанку.

За тим се по предлогу председника Д. Нешића прешло на читање распореда предмета на часове по редима, упоређујући с тиме и Нацрт наставног програма у коме је у главnome изложен материјал, који се има обрађивати у основној школи.

Арх. Дучић, приметио је да је материјал за науку Хришћанску неударно изабран и да би се могао учинити други бољи избор, као и да је сувише много материјала узето.

Услед тога Просветни је Савет одлучио:

Да сав материјал за Науку Хришћанску прегледају арх. Н. Дучић и протосинђел Никанор, па да о томе реферишу Просветном Савету на идућем састанку.

Код рачуна у I разред Никанор предлаже да се један час недељно смањи, наводећи да је довољно ако се рачун предаје 5 часова недељно, а не 6 као што је у предлогу. Прима се.

По предлогу министра просвете и црквених послова одлучено је:

Да се Словенски језик не учи у II, но да се учи у III и IV разреду и то у III раз. са 2, а у IV раз. са 1 часом недељно. Исто тако да се скрати и материјал за Словенски језик и да ово остане: „Познавање слова, читање речи и реченица са објашњавањем скраћеница.“

Протосинђел Никанор примећује да је за рачун у II раз. узето много 5 часова, јер би према материјалу било довољно 4 часа недељно. Просветни је Савет одлучио

да се рачун у II разреду учи место 5 свега 4 часа недељно.

Ј. Пешић налази да је незгодна стилизација у Нацрту програма за познавање човека и да би боље

било рећи „спољни опис тела човечијег,“ по „оштри поглед на човечије тело“, а с обзиром на то што су деца у II разреду мала за разумевање тог предмета, мишљења је да би боље било да се учење тог предмета подели на III и IV разред, ма се што год од материјала и скратило. Усвајајући у свему примедбе Пецићеве Просветни је Савет одлучио

Да др. *Л. Стевановић* распореди сав материјал за познавање човека на два разреда и то III и IV раз., место што је предложено за II, III и IV разред.

Ј. Пецић мисли да је много узето за земљопис у II. разреду. Нарочито сумња да се деца могу тумачити у том добу природни појави, а налази да у Земљопису и није место тумачењу природних појава. Услед тога је одлучено:

Да се из Земљописа за II разред изостави „тумачење природних појава.“

Код наставних предмета за III разред по примедби председника *Д. Нешића* одлучено је:

Да се изостави познавање старих мера, пошто се тиме деца само збуњују, но нека уче само нове мере.

За Српски језик у IV разреду, по предлогу министра просвете и црквених послова одлучено је:

Да се у том разреду уче „граматички основи“, а све остало што више иде у специјално изучавање Српскога језика да изостане.

По предлогу *арх. Дукића* Просветни је Савет одлучио:

Да се у Српској историји у IV. разреду каже само „о жупанима“ место „о зетским жупанима“, јер треба упознати ученике и са жупанима рашким, а не ограничити их само на зетске жупане.

Ј. Пецић налази да је сувише много материјала узето из јестаственице за IV. разред; да се толики материјал не може обрадити, нити могу учитељи упознати децу с оним свима животињама, биљкама и минералима који се тамо помињу. Услед тога је Просветни Савет решио:

Да се материјал за јестаственицу скрати, да се оно што је одређено за II. и III. разред подели на II., III. и IV. разред. То да изврши Петар Никетић.

Пошто је пољска привреда стручан наставни предмет то је одлучено:

Да се она не учи у нижој основној школи.

С тога што се писање учи не само у краснопису но и у Српском језику и иначе кад се ученицима дају задаци, одлучено је:

Да се број часова за краснопис у III. и IV. разреду смањи са по 1 часом, да остане у III. разреду 1 и у IV. разреду по 1 час недељно.

С тим је усвојен наставни програм и распоред наставних предмета за мушке основне ниже школе (види прилог под *А.*)

II

За тим се прешло на распоред часова за женске основне школе.

Министар помиње да би требало наћи пута и начина да се женскоме раду дода бар још по један час у женским основним школама, пошто је тај предмет за девојчице од великога значаја.

Услед тога Просветни је Савет одлучио:

Да се у II., III. и IV. разр. одузме од јестаственице по 1 час недељно и да се дода женскоме раду. Још је краснопису у III. разр. одузет 1 сат недељно.

У осталом примљен је наставни план и распоред часова за ниже основне женске школе (види прилог под *Б.*)

Прилог *А. Б.*

НАСТАВНИ ПЛАН

ЗА ЧЕТИРИРАЗРЕДНУ ОСНОВНУ ШКОЛУ СА ЧЕТИРИ НАСТАВНИКА

БРОЈ	НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	ЗА МУШКЕ ШКОЛЕ				ЗА ЖЕНСКЕ ШКОЛЕ			
		I	II	III	IV	I	II	III	IV
		1	Наука хришћанска	3	3	2	2	3	3
2	Српски језик	10	8	6	5	10	8	6	5
3	Словенски језик	—	—	2	1	—	—	—	—
4	Рачун	5	4	4	4	4	4	4	4
5	Историја српска	—	—	2	3	—	—	2	3
6	Земљопис	—	3	2	3	—	3	2	2
7	Познавање човека	—	—	1	1	—	1	1	1
8	Јестаственица	—	2	2	2	—	1	1	1
9	Краснопис	—	—	1	1	—	—	1	1
10	Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2
11	Певање	2	2	2	2	2	2	2	2
12	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2
13	Женски рад	—	—	—	—	2	4	5	5
	Свега	24	26	28	28	25	30	30	30

За ти је одлучено:

Да према усвојеним настав. плановима министарство просвете и цркв. послова изради специјалне планове за подељене основне школе, у којима ради један учитељ у два, три или четири разреда.

Са овим је састанак закључен.

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

V

НЕГОТИНСКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

Господине Министре,

Част ми је извести Вас о целокупном годишњем раду завода, који је поверен мојој управи. Да би се тај рад видније престабио, дужан сам пре свега дотаћи се оних чињеница, које су на њ знатно утицале. — Тако је школска 1882-83 год. отпочела радити са једном новином, коју дотадашње немадоше. Та је новина — *разредне старешине*. Ова се установа у почетку веома хладно примила од наставника највише са тога, што не беше у први мах тачно одређено време нове дужности. То је доцније изравнато међусобним дежурством разр. старешина над два разреда. — Поред разр. старешина у овој школској години имали смо и другу новину: *школски је закон замењен новим* почетком месеца фебруара. Проширење власти разр. старешине и директора за иступе појединих ученика, а на рачун дотадашње власти наставног савета, нису деца у почетку примила тријељиво. Два три случаја непослушности дечије испољила су то расположење јасно. Примена ове власти на поједине случајеве показала је и наставничку умешност. Кљечање пак, којим су деца кажњавана до овога закона, било је право мучење дечије живље и окретне природе. Нестанак те казните утицао је на таку децу приметно, јер навикнута на њу изменише без ње своје понашање. Наставнику остаде реч, такт и особита досетљивост на да се одржи према такој деци. Притицали су у помоћ и разр. старешина и директор, кад је требало.

Научном је наставом руководило *шест* наставника: *један* је предавао хришћанску науку, *други* српски језик, *трећи* немачки језик са додатком српског језика, *четврти* рачуницу са алгебром и као додатак геометријско цртање, *пети* јестествену и природне науке друге са додатком геометрије и *шести* земљопис и српску историју. Од вештина предавано је само телесно и војничко вежбање. То је *седми* наставник. Друге вештине: слободоручно цртање, краснопис и певање нису предаване преко целе године. Потписати је покушавао да краснопис у I раз.

показује, али је доцније те часове заменио са часовима српског језика, јер му је за извршење програма тога предмета требало више времена.

Ни телесно и војничко вежбање није предавано непрекидно. Ово је било с тога, што за тај посао нема подеснога локала на се у хладне и мочарне дане није могло предавати у ходнику школском, како је било наређено, највише са хладноће и сиромашне одеће дечије. Али и осим тога често променљивање наставника за ово вежбање (у овој години тројица су се изменили сем помоћника, којих је било два) утицало је много на рад ове вештине.

Овај завод потребује једнога наставника сем досадашњих за науку математичне, једнога за слободоручно цртање и краснопис и једнога за певање и музику.

Тако је стање наставничке снаге, а сад да посебице изложим, *како се обрађивао научни материјал*. Привремени програми обележили су границе наставног материјала и по томе има се мерити и могућност извршења тих програма. У излагању држају се онога реда, који је у наставном распореду усвојен.

I. *Наука Хришћанска* предавана је без великога прекидања у сва четири разреда. Г. вероучитељ вели: „у III и IV раз. при важнијим задацима употребљавао сам и диктирање, али не редовно, јер сам искуством видео да ученици нису у стању сами при објашњењу водити белешку. Овоме диктирању дало ми је повода и то, што су ручне књиге по програму врло неудесне.“ На дање вели: „понављање предмета отпочело је у I и II разреду од половине Марта, а у III и IV раз. почетком Маја.“ Најпосле додаје: „од преке је потребе избацити старе књиге, јер се деца њима ништа не користе, и заменити их бољим.“

Предавање је овога предмета већином вршено меморијом, која лако ветри, ако није испреплетана живом осудом света што је неваљало, а хвалењем и уздицањем свега, што је добро и племенито. Овоме је предмету то и најглавнији задатак, како се мени чини.

II. *Српски језик* у овоме месту има великих тешкоћа. По локалном говору ценећи, ни један просветни завод наше отаџбине нема толико тежак задатак језика, колико има овај завод. Треба ли спомињати да у самоме месту, где је овај завод, чешће се говори влашки него српски међу становништвом? Чиновништво и мали број трговаца споразумевају се међу собом српски. Окренемо ли се околини ван ове вароши, наћи ћемо да се само два среза (крајински и брзопаланачки) служе српским језиком у јавном саобраћају. Но и они непотпуно. Све остало говори влашки. Према томе научно предавање српског језика има великих тегоба. Деца не знају значења домаћих речи и немају речи (појмова) обилно.

Да би се у оваком стању настава српског језика с успехом извела, употребљено је много времена на приповедање разних комада из „Невена“, Вуловићеве друге читанке и приповедака из старог и новог завета од Ђ. Даничића. Деца из I раз. нису имала читанке, те су морала служити се позајмицом читанке и „Невена“ од другова из старијих разреда. У приповедању тражило се од деце да се вежбају течном говору и акцентуацији речи и да за себе изводе корисне поуке.

Научан материјал српског језика обрађен је по програму тачно. Најтеже је ово обрађивање ове године ишло у III раз. где се и најтежи делови граматике (облици и основе) обделавају. Није више времена узимато, јер се није могло, али је и успех у овом разреду био најлошији. Најлакше је се радило у II раз. где је у програм и најмањи део граматике (наука о гласовима) стављен. У I раз. обрађен је сав материјал, али са повећањем броја часова, јер без тога не би се могао обрадити пошто је због вежбања у *течном* говору и *тачном* исказивању мисли требало много више времена. Часови краснописа узети су за српски језик, јер се та вештина није предавала. У IV раз. наука о реченицама обрађена је у свој опширности програма и без повећавања времена.

Анализом приповеданих комада утврђивани су закони језика, а писменим задацима, чији је недељни број за све предмете савет наставни почетком године утврдио, — вежбани су ученици да правилно

излажу мисли, граде облике речима, изналазе речи где су поједини закони примењени и т. д.

Овај су предмет два наставника предавала.

III. *Немачки језик* ослања се много на српски у изучавању. Њега је предавао један наставник. „До половине месеца Новембра од почетка шк. године — вели наставник — диктовао сам тај предмет у I раз. јер није било ручне књиге.“ „У III разреду, наставља он, диктовао сам о грађењу и употреби пређашњег времена глагола слабе, јаке и мешовите промене, и грађење тога облика у глагола помоћних начина.“

Сви ученици II раз. нису имали II део немачке граматике по Трауту, јер се он распродано. Ученици I раз. служили су се од половине Новембра до краја шк. године букваром Ст. В. Поповића.

Грађа је поновљена у свима разредима: у I раз. Маја, у II и III раз. Марта, а у IV раз. Априла.

Предавање је вршио наставник уметнички тако, да су деца била кадра велике низове реченичне са српскога превести на немачки језик и обрнуто. Па не само што су била кадра преводити, него су у превођењу могла свагда показивати законе језика немачког упоређене са законима српског, којима су се служила при том послу. У IV раз. наставник је кушао и дијалогом на немачком језику неке комаде обрадити са ученицима, и то са доста великим успехом.

Писмене задаће давао је наставник по напред утврђеном реду од наставнога савета. Помоћу ових задаћа вежбани су ђаци правилном писању речи и реченица немачких.

Програме је обрадио у свима разредима изразивши се да је садашњи број часова довољан за извођење тога програма.

IV. *Јестаственица и остале природне науке.* Ова група научна од 6 предмета била је у рукама једнога наставника. Осим ових 6 предмета он је предавао и геометрију. Све предмете имала су деца печатане осим основа хемије, коју су имала у рукопису од пређашњих другова те ни она није диктирана. Ученици I раз. служили су се књигом: „Тело човечије“ од М. Петровића, ученици III раз. Физиком од М. Петровића и Зоологијом од К. Црногорца, а ученици II и IV раз. ботаником и минералогском од Шокорнога.

шетка; а ово је почето од Маја такође као и у IV разреду.“

Мени се чини, г. министре, да диктирање историје свога народа никакве користи не доноси деци, коју треба *живом* речи наставничком одушевљавати за сваку племениту и узориту радњу, којима свака историја изобилује, а историја српска, ближа и деци и наставнику, дража би била кад би се усмено казивала.

Ове мисли престављао сам и наставном савету, старајући се да и тим путем, сем других, утичем више на измену начина предавања овога предмета. Али и то остаде узаман. Да се начин рада промени, требало је да наставник своје приватне послове жртвује дужности, што он не могаше учинити.

Није могуће бити без малог диктирања, али овако, како је овде рађено, не може се нигде одобрити, тим више што деци овога узраста треба више живе речи него преписивања.

Што је наставник тако много диктирао, долази отуда, што је из књижевне оскудице а добротом учитеља Соколовића служио се литографисаним таблицама српске историје, коју предаје ђацима учитељске школе г. Љ. Ковачевић. Велики материјал историски, израђен за учитељске приправнике, збунио је наставника српске историје у овом заводу, те се није умео наћи при прерађивању његовом за ученике н. гимназије. То је највише и учинило те је морао диктирати у III раз. до у очи самог испита; — то је учинило те су деца сматрала и остала у уверењу да је српска историја најтежи предмет, који су она учила; — то је учинило те нису умела и не умеју да *зла* дела мрзе а *добра* љубе и поштују. А кад историја то не развије код деце, онда је свој задатак промашила.

Према таквом раду није никакво чудо, што наставник о програму вели: „да се програм изведе у оноликом обиму и *на овај начин* без штампаних учебника и само са три часа недељно, немогуће је.“

Требало би порадити, да се наставник постара више *усменом* речи обучавати децу навикавајући их да она сама воде белешке из појединих лекција, јер кад се томе не почну навикавати сада, доцније ће се теже навикнути. Тако би се само могло избећи оно много и бескорисно диктирање предмета, јер

штампани учебници неће скоро изаћи, нити *сва* снага обуке у њима лежи.

VI. *Географију* је предавао наставник по печатаним књигама од В. Карића и Драгашевића. У I раз. извео је сав материјал потпуно по програму и поновио га целог. — У II раз. физичку географију извео је потпуно по програму, који се може на време свршити и више пута поновити. Наставник вели, да ју је два пут поновио. — У III разр. политички земљопис Јевропе извео је по програму, с почетка по књизи Драгашевића а доцније по Карићевој узети су они делови, којих у Драгашевића нема, а у програму се спомињу. — У IV разр. космографски део географије диктирао је, као што је већ речено, а политички земљопис предавао је по Карићевом земљопису.

Настава географска у тесној је вези са њеним училима. Навићи децу да се користе училима, важан је задатак ове наставе. Најважнија су географска учила — карте. Ако се деца обуче да читају карте, онда је велики корак учињен. Ну, и осим тога за утврђење географских појмова није доста речима описати деци шта се зове водомеђа, водопађа, обала реке, корито и т. д. Треба се постарати да деца и у природи умеју те ствари распознати. Ваља их извести у поље, на брдо, и т. д. и тамо им показати те и многе друге ствари да их и очима умеју видети. Наставник то није никад учинио и ако сам више пута у присуству његову заподевао разговор да је врло важно упознати децу у природи са многим појмовима географским. Добивен појам на тај начин деца никад не заборављају.

Ове је године за ову наставу министарство послало велики број политичких и физикалних карата од Киперта. Још би требало набавити *релефни* глоб и телуријум као и, што је могуће више, *спедијалних* карата суседних земаља (Аустро-Угарске у разном погледу, Румуније, Русије, Бугарске, Хрватске, Славоније, Грчке и т. д.). *Релефне* карте знатно би деци олакшале преглед *земљине* површине; с тога би их требало претпостављати другим картама.

VI. *Математичке науке* (аритметика, алгебра, геометрија и геометр. цртање). Ову групу наука предавала су два наставника. Један би се могао сматрати као помагач другог, јер он уз своју групу

петка; а ово је почето од Маја такође као и у IV разреду.“

Мени се чини, г. министре, да диктирање историје свога народа никакве користи не доноси деци, коју треба *живом* речи наставничком одушевљавати за сваку племениту и узориту радњу, којима свака историја изобилује, а историја српска, ближа и деци и наставнику, дража би била кад би се усмено казивала.

Ове мисли престављао сам и наставном савету, старајући се да и тим путем, сем других, утичем више на измену начина предавања овога предмета. Али и то остаде узаман. Да се начин рада промени, требало је да наставник своје приватне послове жртвује дужности, што он не могаше учинити.

Није могуће бити без малог диктирања, али овако, како је овде рађено, не може се нигде одобрити, тим више што деци овога узраста треба више живе речи него преписивања.

Што је наставник тако много диктирао, долази отуда, што је из књижевне оскудице а добротом учитеља Соколовића служио се литографисаним таблицама српске историје, коју предаје ђацима учитељске школе г. Љ. Ковачевић. Велики материјал историски, израђен за учитељске приправнике, збунио је наставника српске историје у овом заводу, те се није умео наћи при прерађивању његовом за ученике н. гимназије. То је највише и учинило те је морао диктирати у III раз. до у очи самог испита; — то је учинило те су деца сматрала и остала у уверењу да је српска историја најтежи предмет, који су она учила; — то је учинило те нису умела и не умеју да *зла* дела мрзе а *добра* љубе и поштују. А кад историја то не развије код деце, онда је свој задатак промашила.

Према таквом раду није никакво чудо, што наставник о програму вели: „да се програм изведе у оноликом обиму и *на овај начин* без штампаних учебника и само са три часа недељно, немогуће је.“

Требало би порадити, да се наставник постара више *усленом* речи обучавати децу навикавајући их да она сама воде белешке из појединих лекција, јер кад се томе не почну навикавати сада, доцније ће се теже навикнути. Тако би се само могло избећи оно много и бескорисно диктирање предмета, јер

штампани учебници неће скоро изаћи, нити *сва* снага обуке у њима лежи.

VI. *Географију* је предавао наставник по печатаним књигама од В. Карића и Драгашевића. У I раз. извео је сав материјал потпуно по програму и поновио га целог. — У II раз. физичку географију извео је потпуно по програму, који се може на време свршити и више пута поновити. Наставник вели, да ју је два пут поновио. — У III раз. политички земљопис Јевропе извео је по програму, с почетка по књизи Драгашевића а доцније по Карићевој узети су они делови, којих у Драгашевића нема, а у програму се спомињу. — У IV раз. космографски део географије диктирао је, као што је већ речено, а политички земљопис предавао је по Карићевом земљопису.

Настава географска у тесној је вези са њеним училима. Навићи децу да се користе училима, важан је задатак ове наставе. Најважнија су географска учила — карте. Ако се деца обуче да читају карте, онда је велики корак учињен. Ну, и осим тога за утврђење географских појмова није доста речима описати деци шта се зове водомеђа, водопађа, обала реке, корито и т. д. Треба се постарати да деца и у природи умеју те ствари распознати. Ваља их извести у поље, на брдо, и т. д. и тамо им показати те и многе друге ствари да их и очима умеју видети. Наставник то није никад учинио и ако сам више пута у присуству његову заподевао разговор да је врло важно упознати децу у природи са многим појмовима географским. Добивен појам на тај начин деца никад не заборављају.

Ове је године за ову наставу министарство послало велики број политичких и физикалних карата од Киперта. Још би требало набавити *рељефни* глоб и телуријум као и, што је могуће више, специјалних карата суседних земаља (Аустро-Угарске у разном погледу, Румуније, Русије, Бугарске, Хрватске, Славоније, Грчке и т. д.). *Рељефне* карте знатно би деци олакшале преглед *земљине површине*; с тога би их требало претпостављати *другим* картама.

VI. *Математичке науке* (аритметика, алгебра, геометрија и геомтр. цртање). Ову групу наука предавала су два наставника. Један би се могао сматрати као помагач другог, јер он уз своју групу

(дестаственица и природ. науке) помаже предавањем геометрије. Обојица веле, да су предмете по програму свршили и без диктирања. Предавања су држали по прописаним књигама од г. министра за све предмете. За геометр. цртање нема програма израђеног него се наставник придржавао упутства за то цртање од Ј. Дерока.

Рад ове наставе сем показивања у школи вршио се и писменим задацима, којих је број од почетка био сталан. У самој школи приликом предавања изводио се двојако: *усмено* и *писмено*. Прво је обично претходило другоме, или је друго било контрола првога рада. У IV разр. алгебра је била најтежи предмет ове групе. То је долазило поред осталог и од неподесног учебника, јер су у њему алгебарски појмови *нетачни* и *двосмислени*.

Метод обучавања био је рационалан тако да су деца у свако време сигурна са знањем, које су овим путем задобила. Мени се чини, да би за практичну потребу неопцењиво било то, кад би се рачуноској настави додало рачуноводство макар најпростије на поступно пело до сложеног у III разр. То би требало унети у програм. Како се мени чини, није довољно једноме човеку да уме извесан рачунски задатак само тачно прорачунати. Њему треба да зна, како ће у својој радњи умети тачно и рачунске књиге водити, јер у тој вештини данас најдошије стоје с малим изузећем сви мајстори, трговци, механиције, општине и т. д. Овоме би се могло наћи разлога и у томе, што највећи број ученика ниже гимназије напушта учење и одлази на занат, трговину и друге радње. Ове су пак радње многобројне а без уреднога књиговодства. Ту би требало помоћи школом, макар у најужем обиму.

VII. *Вештине* (слободоручно цртање, краснопис, певање, музика, телесно и војничко вежбање). Говорећи о бројном стању наставника овог завода споменуо сам да ни једна вештина није предавана сем телесног и војничког вежбања. По томе не може се о њиховом успеху ни говорити. О потреби, да се набави и поцуну наставничка снага за њих — мора се говорити. — За слободоручно цртање, краснопис, певање и музику има много разлога, који се тичу само овога краја, и који управо заповедају да треба

овај крај снабдети добрим снагама наставним. Сам тај факат, што се овај округ налази на тремећи, налаже нам да од сваке руке заштићујемо живаљ овдашњи од туђинштине. Зар вештине ту не чине знатну услугу? Посебице једној вештини, певању и музици, има у овом месту више услова него ма где у нашој отаџбини ван Београда. Мени је познато, да је овдашње приватно друштво, позоришно-певачко, још пре 3 године ставило г. министру просвете на расположење и новчану годишњу помоћ да би се набавио способан наставник за певање и музику, који би и ово друштво помагао својом уметношћу. Г. министар би учинио много кад би конкурсеом изнео и услове, које ово место искључиво нуди, јер би се могао надати да би се тако за Неготин потребито лице *ирвенствено* од свију других места јавило. Сама пак државна награда од 1000 до 1500 динара годишње никад неће бити толико привлачна, да се лица грабе за њу, јер знају да своју вештину на други начин не могу упражњавати пошто приватне лекције у нашим варошима по Србији врло су ретке, те отуда и не могу учитељи те вештине да подмире најпрече потребе са једином државном наградом.

Наставник телесног и војничког вежбања веле, да би требало многе радње из програма за телесно вежбање н. пр. звезда, петличање и т. д. каквим упуством објаснити, пошто нису познате не само њему него и многим његовим друговима и помоћницима.

Господине министре, према изложеноме прегледу рада овога завода у шк. 1882-83 години треба да изнесем *бројно стање ученика* његових. Тако ће се очитије преставити и цифрама резултат тих радова.

У почетку школске године уписало се:

У I разр.	ученика . . .	51
	ученица . . .	10
У II разр.	ученика . . .	25
	ученица . . .	3
У III разр.	ученика . . .	12
	ученица . . .	4
У IV разр.	ученика . . .	5

Свега ученица 17 и 93 ученика, што износи свега 110 љака.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Завршило је школску годину дошавши на испите:

У I разр.	ученика . . .	36
	ученица . . .	9
У II разр.	ученика . . .	22
	ученица . . .	3
У III разр.	ученика . . .	10
	ученица . . .	4
У IV разр.	ученика . . .	4

Свега ученица 16 и 72 ученика, што износи свега 88 ђака.

Ако се упореди бројно стање ученика ове школске године са бројним стањем прошасте године, онда излази да се у овој години *незнатно* више уписало а тако и завршило учење.

Прошле се године *уписало*:

У I разр.	ученика . . .	46
	ученица . . .	3
У II разр.	ученика . . .	19
	ученица . . .	6
У III разр.	ученика . . .	16
	ученица . . .	2
У IV разр.	ученика . . .	4

Свега ученица 11 и 85 ученика, што износи свега 96 ђака.

Завршило учење

из I разр.	ученика . . .	39
	ученица . . .	3
из II разр.	ученика . . .	15
	ученица . . .	4
из III разр.	ученика . . .	16
	ученица . . .	2
из IV разр.	ученика . . .	4

Свега ученица 9 и 74 ученика, што износи свега 83 ђака.

По томе судећи, јасно се види, да се број ђака *лагано* креће напред. Желети би само било, да се кретање умножи, јер се овај округ не може потужити маленом насељеношћу, кад се упореди са другим окрузима наше домовине.

По успеху било је ове године 1882-83:

Одличних и врло добрих

из I разр.	ученика . . .	9
из II разр.	„ . . .	10

из III разр.	ученика . . .	3
из IV разр.	„ . . .	1
Свега . . .		23

Добрих где су убројати и сумњиви (који имају да понове испите) а има их свега 21.

из I разр.	ученика . . .	26
„ II разр.	„ . . .	14
из III разр.	„ . . .	7
из IV разр.	„ . . .	3
Свега . . .		50

Слабих и рђавих

из I разр.	ученика . . .	10
из II разр.	„ . . .	1
из III разр.	„ . . .	4
Свега . . .		15

Кажњено је разним мерама гледећи на број уписатих:

из I разр.	ученика . . .	33
из II разр.	„ . . .	11
из III разр.	„ . . .	7
Свега . . .		51

Награђено је:

из I разр.	ученика . . .	8
из II разр.	„ . . .	10
из III разр.	„ . . .	3
из IV разр.	„ . . .	1
Свега . . .		22

Најзад, и ове је године извршен *стручан* надзор из природних наука и јестественике. Колики је успех показат ове године, какве би поправке из тих наука требале и т. д. биће предмет извештаја г. Др. Л. Докића, који је тај посао овде обавио 25. Јуна о. г. Слободан сам да поновим и ове године лањску моју мисао, да би за тачан, детаљан и стручан преглед требало утрошити и више тачно одређенога времена. То би донело многе користи, а посебице помогло би јачем зближењу стручне наставе са средњом и исправљању нетачних радова средње наставе. Зближењем те две наставе живље би се кренуло напред изучавање природних особина поје-

диних места а у ширем смислу наше отаџбине. Наставници средњих завода постали би на тај начин посредници за то упознавање. Тиме би се науци самој велика услуга учинила а отаџбини још већа.

Школска је књиџница и ове године приповљена знатним бројем књига разноврене садржине. Све је те књиге слало министарство. Број уписне књиге износи преко 650, али свезака имаде преко 2000. Како је која научна група заступљена није још детаљно изведено. Томе би послу требало за неко

време обратити пажњу, па онда тек празнине струка систематички попуњавати. Велики број свезака по-
требује повез.

Зграда припада овдашњој општини и она ју је оправљала. Веома је потребан макар и привремени локал за телесно и војничко вежбање.

Бр. 162.

8. Јула 1883 године
у Неготину.

Директор ниже гимназије

Милов. Р. Маринковић

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

ЗА 1882—3. ШКОЛСКУ ГОДИНУ

V

ИЗВЕШТАЈ

Г. Драг. Т. Марковића, учитеља у Крагујевцу,
о стању основних школа у срезовима: нишком,
заплањском и лесковачком у округу
нишком.

Господину министру просвете и цркв. послова

Претписом г. министра просвете и цркв. послова од 7. Маја ов. год. ПБр. 3621, одређен сам за надзорника основних школа у округу нишком, изузимајући варош Ниш и срез власотиначки; а претписом г. министра просвете, од 13. Маја ов. год. ПБр. 3797, послато ми је печатано „упутство за надзорнике основних школа“ од 6. Маја ове године ПБр. 3547 и још три прилога — с препоруком, да после свршеног прегледа школа — у повереним ми срезовима, — а најдаље до 15. Јула ове године, поднесем два извештаја, један *посебни* а други *општи*.

Посебни извештај са прилозима чини засебну целину, с тога је и одвојен од овог *општег* извештаја.

На основу посебног извештаја и његових прилога, и других одвојених примедба, подносим овај *општи* извештај.

Понизно потписати походио је *тридесет* школа у округу нишком. У свих 30 школа било је *уписано*: 1224 ученика и 108 ученица, свега *1332 ђака*. Од уписаних ђака *походило* је школу (у 28 школа, јер за две није било података тачних): 1000 ученика и 87 ученица, свега *1087 ђака*. А на *испиту* је било (у 29 школа: 983 ученика и 81 ученица, свега *1064* ђака.

На држање испита у свакој школи, употребљено је — просечно по $3^{54}/_{60}$ часа.

Општи резултат *успеха* ученика и ученица износи: $3^{20}/_{29}$; општи резултат *реда* школског: $3^{25}/_{29}$, а општи резултат *чистоће*: $3^{24}/_{29}$. Према овоме, општи резултат резултата: успеха, реда и чистоће јесте *врло добар*.

Овај резултат општи показује, да су наставници радили свој посао савесно, и да су се служили оним методама, које препоручује педагогија и које је захтевала сама природа појединих наставних предмета. Разуме се, да је овако рађено у опште, изузев поједине наставнике, који су готово све предмете предавали *механички*, о којима сам то казао у посебном извештају.

Поједини наставни предмети, предавани су овако:

1. *Хришћанска наука* предавана је више развијајућом методом, него катихетичним начином. Прву су методу употребљавали сви наставници који су свршили учитељску школу (нашу), и наставнице, које су свршиле вишу женску школу. Њима је се придружио и повећи број наставника, који су са бољим успехом свршили богословију или учили нижу гимназију. Мало је наставника, који још мисле да је настава религиозна изговарање неких нејасних речи и реченица! Већина је мишљења, да је религија више ствар срца и да треба срце облагорођавати разним морално-религиозним причама, из којих после предавања ваља ученици сами да изводе поуке за себе.

Судећи по одговорима ђака, по њиховом понашању на испиту и по казнама на које су их наставници осуђивали, чини ми се, да је успех из овог предмета сада *много бољи* него што је био пре неколико го-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дина, кад су се „мала цркв. историја“ и „катихизис“ звани на „изуст“, а о развијању морално-религиозних осећања није ни спомена било!

Јасно је из овога што до сад рекох, да је успех из овог предмета бољи с тога, што су наставници спремнији за свој посао, и што га предају бољим методом.

Садашњи учебници за религиозну наставу, ни по материјалу ни по методи, не заслужују да буду више школске књиге. С тога их треба што скорије заменити са другим бољим.

2. *Српски језик* предаје се хајристичном методом. Прво се прича (казује) оно, што ће се читати, за тим се пропитује, па тек после чита. После читања појединих одељака (или и читавих чланака, ако су краћи), казивала су деца — својим речима — оно, што су читала. Овако је рађено да би се потпуно разумело оно, што је читано. А да би се постигло још и правилно и естетично читање, наставници су сами читали одређене чланке за читање, и обраћали пажњу ученицима на изговор речи и знаке застајивања. Обраћано је доста пажње и на лепо и правилно *писање*.

Наука о језику предавана је више практички. Значај речи одређиван је по смислу, а не „на памет.“ Велика мањина наставника предавала је матерњи језик механички, јер је мислила да је знање српског језика у томе што ће ученици само брзо читати — без разумевања, — и што ће знати да изговоре сва *граматичка правила* „на изуст“, без примене у пракци!

Од садашњих књижица за предавање овог предмета у основ. школи, могу се употребити — са неким изменама: буквар, читанчица уз буквар и прва читанка (за II. р.). Од материјала из друге читанке (за III. раз.), могло би се нешто узети. Читанка за IV. разред не ваља ни по садржини ни по облику, јер је препуна „германизама“ и застарелих израза. Њу ваља одмах избацити из школе. „Граматику“ треба истурити из школе, јер је она себе преживела. Место ње ваљало би за време — прихватити „упутство за предавање срп. језика“ од г. М. П. Шапчанина, док се не изради подеснија књижица за децу.

Какве су прилике школске у овим крајевима, и како се говор народни знатно разликује од књижевног језика, могу рећи с мирном савешћу и потпуним уверењем, да је из српског језика *ваљан резултат* (успех).

3. *Словенски језик* учи се више као вештина, а не као наука, јер се тражи — из овог предмета — само *тачно* читање. Из овог предмета није постигнут задовољавајући успех. Узроци су прости и јасни. Језик је неразумљив и за наставнике и за децу, а зна

се, да се нерадо и тешко учи оно, што се не разуме. Поред овога и сама ручна књижица за децу јесте врло *неметодски* и *неприродно* написана. Крајње је време — кад се већ и даље мора учити овај предмет — да се напише за њ подесна књига, од прилике онаква, као што је написан и „српски *буквар*.“

4. *Рачун*. Овај је предмет предаван у оном обиму, који је усвојен у садашњој школској књизи за овај предмет. После српског језика, обраћана је највећа пажња на овај предмет, у овим крајевима. Узрок је прост и јасан. Сваки коле разборитији наставник увиђа, да је рачун врло важан предмет и с формалне и материјалне стране, јер се њиме може много да утиче на развитаку умни, а рачунско знање потребно је свима људма од најмањег до највећег. Ова важност рачуна и принуђавала је наставнике, те су му поклонили доста пажње и предавали га разумно. Мало је наставника, који нису неговали усмено и писмено рачунање како ваља, или који су давали превагу једном начину рачунања над другим. А још их је мање, који су овај врло важан предмет предавали механички.

Резултат успеха из овог предмета јесте врло добар. Овај је успех постигнут: радом наставника, *ваљано израђеним учебницима* за ђаке и упутствима за наставнике, и очигледним средствима за предавање овог предмета.

5. *Познавање домовине и света* предавано је доста разнолико, те с тога и није постигнут успех, какав би се могао постићи. Мени се чини, да је узрок овога начина предавања у томе, што је *први* део овога предмета (у упутству г. М. П. Шапчанина) израђен доста *опширно*, те се многи невештији наставници у њему изгубе, и што *други* део није бар у главном израђен за *све срезове и округе* у нашој домовини. Јер, врло је тешко неким наставницима, да казују: села, вароши, варошице, реке, планине, важна истор. места итд. итд. из *свога* среза и округа, и да све то још и *цртају*, кад и сами не знају све то тачно и специјално. Предложио бих начин, како би ваљало израдити учебнике за ђаке и упутства за наставнике, али пошто се овај предмет неће више предавати — бар под овим именом и у овом обиму, — то ћу ово за сад прећутати.

Из изложенога јасно ће бити г. министру просвете за што из овога предмета није *понајбољи* успех.

6. *Земљопис*. Овај предмет није предаван свуда у одређеном обиму, као што сам ово и напоменуо, где је требало, у посебном извештају. У опште узев, има прилично узрока, што успех из овог важног предмета није баш најповољнији. У колико сам ја схватио ствар и као наставник а и као надзорник школа, чини ми се, да је најглавнији узрок, што ни ученици ни на-

ставници немају ваљано израђене књиге за овај предмет. Истина, за садањи земљопис III. р. не може се казати, да је рђав, по наставном материјалу. Далеко сам и од помисли, да критикујем научан рад, аутора овог земљописа, али мислим да ни најмање нећу увредити поштов. аутора „земљописа балк. полуострва за основ. школе“, ако рекнем, да ова књижица није ни у колико методски написана. Ово се још више може казати за земљопис, који се предаје сад у IV. разреду основ. школе. Ја мислим, да треба и ми да предајемо географију у основ. школи, као што је предају и сви напреднији народи. Т. ј. треба почети са најближом околином, па ићи све даље и даље — поступно, — и у том напредовању упознавати ученике очигледно — речима и цртежом — са свим оним, што долази под педагошки појам „географске наставе.“ Други и не мање важан узрок, што цовољно не напредује у основ. школи географска настава, јесте сувише *нагомилан материјал*, који треба изучити. Није то баш ни мало лак посао, за годину дана (*школску*) са 2—3 часа недељно изучити ваљано, „педагошки“, земљопис Србије и балк. полуострва, или још: математички, физички и политички земљопис (цео)! Ко је наредио да се све ово сврши за *годину дана* са децом од 8—9, и од 9—10 година, тај је се — по мом скромном мњењу — знатно огрешно и о природу дечију и о начела наставе! Поред овога, ми још немамо ни *срестава* за географску наставу. У нашим су школама још оне мале Дежарденове карте од 1854. године, или неке друге које су тако утрпане, да их не може разумети (читати) ни одрастао човек. Па како из њих да се уче деца? Где су по нашим школама тако зване „*црне карте*“ које сами наставници попуњавају (цртају) кредом (шиљастом) пред децом? Где су нама физикалне, где политичке, а где етнографске карте? Имамо ли ми ма где „*геолошких*“ или „*математичних*“ карата? Где су нам „*релијефи*“, где добри и потпуни „*глобуси*“, а да и не спомињем „*тедуријуме*“ и „*планетаријуме*“?

„*Без алата нема заната*“; без ваљаних наставника у првом реду, а без срестава у другом реду, нема *стварног* напретка у настави у опште, а и географији посебице.

7. *Историја народна и општа*. Из ових наставних предмета постигнут је успех доста добар, али могао би бити и бољи. Само понајбољи наставници обрадили су ове предмете у одређеном обиму и предавали их како треба. Узрок је овоме прост. За први предмет ручна књижица ученика преживела је свој век и *историјским фактима* и *методом* излагања тога материјала. Она је готово изгната из школе, али још нема заменице. Камо среће, да је још и пре заме-

њена са другом савременијом књигом! За други предмет нема ни такве књиге — надлежно одобрене. — С тога је и лошији успех из овог предмета, него из првог. Материјал за предав. историје народне и познатији је и одређенији, него материјал из историје опште. Неки су наставници узимали доста материјала по обиму, а рђавог по каквоћи, из историје света, те су ову корисну науку предавали као неку басновиту причу.

Учтиво потписати мисли, да би и код нас требало — бар од сад — предавати историју народну и општу онако, како се обе ове науке предају код других напреднијих народа. Прво би требало предавати биографије — са ваљаним сликама — из народа нашег, па онда најглавније историјске „*слике*“ (моменте), по њиховј важности — не држећи се хронологије. При понављању требало би упоређивати догађаје по: узроцима, целима и добима. Овако би ваљало обрадити и општу историју. Само би ваљало из обе науке — према добу деце и времену учења — узети оне биографије и оне историјске „*слике*“, које би могле утицати највише на развијање моралних и хуманих врлина код ученика и ученица.

Оба ова предмета треба предавати — из познатих разлога — у свези са географијом.

8. *Познавање природе*. Ово је један од најпростијих предмета, који се предају у основ. школи. Па једно с тога, што је по обиму врло велики; друго с тога, што је прописано, да се сва три дела природнице (зоологија, ботаника и минералогичка) сврше за *годину дана* у једном разреду; треће с тога, што сви наставници нису учили ову науку; и четврто с тога, што нема ваљано израђених књига ни за ђаке ни за наставнике, не може ни бити ваљаног успеха из овог наставног предмета.

Тешко је и спремном наставнику да одбере из целе природнице оно, што је најбоље и најпотребније за ученике, и да их томе научи. А неспремном је — разуме се — куд и камо теже ово извршити, нарочито ако и сам ову науку није нигде слушао. Изложени узроци учинили су, те је овај предмет врло различно предаван. Док су неки наставници узимали по неколико — најглавнијих — преставника: животиња, биља и минерала, дотле су други готово специјално предавали поједине гране природнице. С тога што је већина школа имала Шрајберове слике, боље су предаване: зоологија и ботаника од минералогичке, за коју нису имали примерака. Ни у једној школи ни сам нашао збирку минералогичку. А јестаственица се најмање — од свих предмета — може предавати апстрактно.

Да би настава из овог предмета напредовала, треба да се што пре израде учебници за ученике и учит-

ства за наставнике — према наставном плану — обоје са сликама. А ваља набавити за сваку школу слике за очигледно предавање јестаственице, и минералшке збирке.

9. *Поука о чувању здравља.* И ако је овај предмет врло важан за наше школе, опет није предаван онако, како би се могао и требао да предаје. Здравље је човеку највеће благо овога света, а на разне начине — због нечувања — оно се јако упропашћује. За ово има небројно доказа. Треба се својски старати — а на првом је месту дужна школа — да се производи што здравија генерација. Јер, ако је здраво тело, онда је и дух здрав и способан за развитак, а у противном случају није.

Највећи узрок, што није постигнут потпуно ваљан успех из овог предмета, јесте до самог *распореда* од 1871. године, јер наставници нису упућени на ваљана дела из којих би могли узети добар материјал за предавања. Најбоље би наставници могли да се послужи „хигијеном“ Др. М. Јовановића, која је и намењена народним учитељима. Но и она се сва — по своме материјалу — не може свршити за пола године са једним часом недељно. Требало је овом предмету дати још који час.

Поред овога узрока, има кривике и до самих *наставника*, што није повољан успех из овог предмета, је су мислили да је овај предмет врло лак и некористан, па га нису као засебан ни предали, него су овда онда онако „узгред“ казивали деци по нешто. Не бих био противан да се спаја овај предмет са другим (нарочито угодним приликама), али сам против, да се онако „узгред“ и *без илана* одређеног предаје. Без сумње ће се овај предмет и даље предавати — и ако не као засебан предмет. — С тога би требало препоручити наставницима, да озбиљну пажњу поклањају чувању здравља дечијег у свима приликама.

10. *Певање црквено и народно* за сад се негује добро у овим крајевима. Нашао сам врло мален број школа, у којима није предавано поред црквеног и народно певање. Штета је само, што сви наставници и наставнице нису довољно спремни за вршење овога посла, јер многи не умеју да изберу оно, што је за децу по садржини, бити знају праву „арију“ песме. Признајем, да је у садањим приликама тешко подесити, да се једне исте песме свуда *подједнако* певају, али мислим, да има начина, да се и ово постигне. Требало би да стручна комисија — коју би саставили педагози и музикални људи — одреди, које песме да се предају у основ. школи, и на који начин да се постигне јединство у певању.

Црквено певање предаје се уобичајеним начином у границама потребе. Само у оним местима, где нема

цркве близу школе, не поклања се довољно пажње црквеном појању.

11. *Телесно вежбање* предаје се врло добро по свима школама. Нема школе, у којој нису предавана „редна вежбања.“ А у неколико школа има и справа за гимнастику, на којима ученици добро раде. Добро би било, да се пропише специјални програм за предавање телесног вежбања, како би било више једнообразности у раду. При изради програма, ваљало би имати у виду и војничка вежбања, на која би се деца из раније навикавала, кад их морају доцније учити.

12. *Женски рад* предаван је у женским школама према распореду од 1871. године. Радова је било доста ваљаних. Деца су на питања одговарала: за што је који рад потребан, од чега се и како ради, само нису знала *српске* називе појединих радова. У најстаријем разреду (IV.) нисам видео сашивених кошуља и хаљина. Сигурно се то и није могло радити са децом у овим крајевима.

Какво је било *стање наставе* прошле школ. године у овим срезovima, које сам обилазио ове године, није ми у појединостима познато. Но судећи по оценама успеха, које су поједини наставници добијали, могу позитивно потврдити, да је стање наставе ове године у опште *знатно боље*. Овај се бољитак — по мом мишљењу — може приписати већој заузимљивости и саморадни наставника, а у неколико и строгим оценама пр. године. Сад су сви наставници уверени, да им будућност — унапређење — зависи од успеха ученика, као и да се већином — тражи од ђака стварно знање, које је постало својина њихова, па се и труде да им ученици *истински* нешто и науче. Ако се ни сам у овом свом уверењу преварио, онда је ово леп знак код овамошњих наставника, и ја му се од срца радујем.

О научној и стручној спреми овамошњих наставника има напомена у посебном извештају. Међу њима има њих 10, који су свршили учитељску школу, и то 8 код нас а 2 на страни; богословске науке учила су њих седморица; двојица су свршила земљ. шумарску школу; три су наставнице свршиле вишу женску школу; три су наставника учила нижу гимназију, а остали су са мањим образовањем. Али већином су сви ваљани наставници, изузимајући њих пет, који предају више *механички*.

Слободан ћу бити да споменем — према изјави појед. школ. одбора — да је народу неправдо, кад му се пошље какав наставник, који неће да гледа свој посао — школу — него се меша у друге ствари на штету школе. Осуђујући такве поступке појед. наставника, школски је одбор захтевао и молио да му се пошље други наставник. Исто је тако непријатно

школском одбору, кад деца уче по 2—3 године један разред, па опет нису способна да пређу у старије разреде, или с тога, што је наставник неспреман, или што је школа више времена била без наставника, или што је у једној школи за годину дана било 2—3 наставника. И заиста само је један наставник, који је радио целе године, добио слабу оцену. А остале слабе оцене последице су или одласка учитељевог у невреме из школе, или премештаја наставничких преко године — у невреме. — Дужност ми је да напоменем, да би било у *интересу наставе*, да се наставници никако у *течају школ. године не премештају*, или да се у крајњој потреби — премештају само на крају I. течаја. Премештајем наставниковим у невреме највише се казне деца (ученици) и њихови родитељи, па онда породица наставникова и тек на послетку он. Убеђен сам потпуно, да премештај неће поправити ни једног наставника, ако је у истини рђав и покварен, јер оно што је рђаво на једном месту, не може бити добро на другом. А има и других срестава, којима се рђави поправљају. Најбоље би средство било, да се и школа и учитељство излечи од рђавих наставника, да се — бар од сад — не примају за наставнике они људи, који науком и васпитањем не докажу пред стручном комисијом, да су заслужни да буду учитељи и васпитачи народног подмлатка. Боље је и не имати школе, него је имати са рђавим наставником, јер овај у место да учи и васпитава, он деморалише и децу и народ, а тиме чини штету држави за њеп сопствени новац!

Кад би се са примањем неспремних учитеља мало обазривије поступало, онда би на скоро престала потреба да се прикупљају сваке године на практична предавања, те би на тај начин могла држава знатно уштедети за друге просветне цели. Ко од пријавника за учитељство докаже пред стручном комисијом, да је и теориски и практички спреман за свој посао, а при том да још и довољно доказа да је васпитан, треба га приметити за учитеља *сталног* и дати му *пристојну награду*, којом ће моћи да подмирује бар најглавније животне потребе. Овим би се начином стало на пут „свакојаким“ лицима, која траже склоништа у учитељству, и пребрлати би се пут онима, који су принуђени били да и не дозвољеним путевима траже онолико, колико им је потребно само да могу да живе.

Односно радне снаге учитељске могло би се са свим применити педагошко правило „*боље је и мало, па добро, него много па рђаво.*“ Остане ли и даље овако са примањем неспремних учитеља, онда нема бољетка у школској настави без: *честог, сталног и стручног надзора.*

О *школској књижевности* за основну наставу код нас требало би доста говорити, јер ми готово и не

мамо школ. књижевности, изузимајући неколико напред споменутих књижица. Крајње је време, да се и наша школ. књижевност уреди онако, као што је уређена код свих образованијих народа, и као што је и код нас учињен почетак у рачунској струци. Сваки наставни предмет ваљало би израдити у два дела. Једно би било краће, језгровитије и требало би га написати дечијим језиком (простијим изразима). Ово би дело било ручна књига ученика, и звало би се „учебник.“ Друго би дело требало израдити опширније, а написати га књижевним језиком. Њиме би се служили наставници, а звало би се „упутство.“ Оба дела треба да стоје у тесној вези, и да се попуњавају.

Начин, којим би се понајпре добиле ваљано израђене школ. књиге, јесте — по мом мишљењу — *јаван „конкурс.“* У огласу „конкурса“ требало би назначити: на који начин да се израде дела, у ком обиму и којом методом. Ваљало би — бар од прилике — одредити и цену штампаном табаку или целом делу које буде као најбоље примљено. Дело би после било државна својина и писац не би на њ имао никаквих права више. Чини ми се, да би се овим путем изазвало на рад што више способнијих људи, а и добиле би се понајбоље књиге. Само би још ваљало за прегледање и оцењивање дела изабрати *стручну и савесну комисију*, којој не треба да је познато име писца.

О *школским књижевницама и училима* нећу много да говорим, јер потреба и важност једних и других позната је свакоме, ко иоле зна шта је школа и шта њој треба. Проговориху коју реч само о томе, *како да добију* наше основ. школе што потпуније и боље књижице и потребна учила за наставу. И пре овог повереног ми посла, често сам мислио, на који би начин школе добиле потпуније књижице и средства за наставу. Па сам нашао, да би једини и најбољи пут за ово био овај: да министарство просвете набави *за све школе* књиге и учила. А које би књиге и учила требало набавити, одлучивао би „Просветни Савет“ на предлог референта за основну наставу, који би се у овоме управљао по предлогу учитељских већа, или које стручне комисије, коју би одредио г. министар просвете. Набавке би знатно јевтиније стале, кад би се у већој количини узеле (за све школе). Све што је потребно за једну школу, слало би се са рачуном — преко државних власти — школ. одбору, који би *рачун одмах* исплатио из своје касе, и новац послао министарству просвете. Само на овај начин добиле би за кратко време *све* школе у Србији оно, што им је потребно. Најбољи доказ за ово имамо на набавци „метарских мера“ и термометара за основ. школе.

Још би имао да проговорим неколико речи о *школској администрацији*. Данас се свуда тежи, да се

администрација упрости. И заиста ова је тежња и умесна и практична. За што би се једна ствар ваздан развљачила на дугачко и на широко, кад се може разумети све што је потребно и са много мање рада. Администрација школска даје учитељу — поред и онако тешка посла — доста муке, а нарочито невештом учитељу (почетнику). Има нешто у школ. администрацији, што мора да остане, и што се не може готово никако упростити. Тако н. пр. „уписанија“ мора остати и мора се тачно и чисто попуњавати, јер је она најзваничнији докуменат у основ. школи. И „прозивка“ мора да се задржи, као и „списак намештаја и учила“ и „списак књига.“ *О протоколу наредба, о списку кажњених и днев. школ. рада* не мислим тако. По мом мишљењу ово се најпре може упростити. Место протокола наредба ваља слати свакој школи штампану наредбу или распис. Све би се наредбе и расписи заводили у деловодни протокол, и то овако: кад је примљена, кад је издата, број или нумера њена и о чему говори. После би се прошивале и чувале у школ. архиви. Списак кажњених није потребан да постоји формално, кад и не постоји у ствари, јер се — већином — за испит пише. Да ли су ученици мирни, послушни, уљудни итд. може се дознати, ако се и не гледа у списак кажњених, јер деца се и на испиту морају показати *каква су*. Дневнак рада школ. ретко ко води, јер он задаје много посла. А и они што га подносе надзорнику, написали су га — већином пред испит! За што да се гоне људи да греше и да раде посао, од кога не виде користи? Кад би се днев. школ. рада водио како треба, онда би од њега било доста користи. *Шта* је учитељ предавао, може се видети и из *програма* предавања, које су усвојили већином сви наставници. А *како* је предавао оно, што је предавао, најбоље ће се видети из питања наставникових и из одговора ученичких.

У главном казао сам све, што сам имао да кажем овом приликом — о настави у овим крајевима, спреми наставника, школској књижевности, књижицама и училима основ. школа и школској администрацији. Још би имао да проговорим о појединим стварима, али пошто су оне више личне или локалне природе, то ће бити напомена о њима у посебном извештају.

Благодаран сам веома и г. министру просвете, и Просветном Савету, на датом ми великом поверењу. Старао сам се, у колико сам највише могао, као *почетник* у овом послу, да одговорим потпуно високом поверењу, које ми је дато, држећи се вазда закона и упутства г. министра просвете и цркв. послова од 6. Маја ов. год. ПБр. 8547. Радоваћу се особито, ако од овога мога рада буде бар и најмање користи за

нашу основну наставу, и ако г. министар просвете буде овим мојим радом — бар приближно — задовољан. Отворено и искрено исповедио сам *све* оно, што сам мислио да ми је дужност да кажем у *интересу бољитка наставе*, — највећој просветној власти у земљи. А да ли сам схватио правилно све, о чему у понизности извештавам г. министра просвете, то није моје да ценам, већ других надлежних лица. Но ја бих се особито радовао, кад би чуо тај суд меродавних о целом овом мом раду.

Господина министра просвете и црквених послова понизан,

КБр. 25 и 26.

12. Јула, 1883. год.

Крагујевац.

Надзорник основних школа за срезове:
нишки, запаљски и десковачки.
у округу нишком.

ДРАГ. Ј. МАРКОВИЋ
учитељ.

VI

ИЗВЕШТАЈ

Г. Ивана Дамњановића, професора, о испитима у основним школама јагодинског округа.

Господину министру просвете и цркв. послова,

По што сам по наређењу и упутству вашем од 6. Маја 1883. г. ПБр. 3574 прегледао све основне школе по јагодинском округу, и то почев од 1. Јуна у Белици па закључно свршио 23. истог месеца у Домус Потоку, част ми је поднети вам о томе свој извештај.

Испите сам држао у 24 школе по распореду, који ми је предходно преко начелства достављен. По свршеном испиту свуда сам најбољим ученицима као дар раздао послате књиге од стране министарства, сем школе варваринске, која тих књига случајно није ни добила. Од овога имају се изузети три школе: Д. сабаначка у срезу левачком, Д. катунска и избеничка у срезу темнићском по што су целе године биле без учитеља, па дакле и без ђака. Свратио сам уз пут само школи Д. сабаначкој, осталима нисам ни долазио, јер су оне своје ученике слале у оближње школе, и то: Д. катунска у Варварин, а избеничка у Бачану. Приватних школа није било.

Све су школе мушке и то троразредне, сем медвећке, вел. дреновске и бачинске, које су биле са четири разреда. Но у многим школама поред ученика било је понешто и ученица.

У прилогу под $\frac{1}{2}$ заступљен је статистички део, и у њему се налазе дате оцене сваком наставнику појединце, како за његов годишњи труд и успех у науци

код ученика, тако и за ред и чистоћу у школи. При оцењивању како прошле тако и ове године свуда сам водио белешку о сваком предмету напосе, и поред тога свуда сам имао у виду, како оне олакшавајуће тако и отежавајуће околности, напоменуте у упутству, старајући се да своме позиву савесно одговорим.

Број уписаних и то ученика било је 1122 а ученица 57 — свега 1179. На испиту било је и то: 887 ученика и 53 ученице — свега 940 ђака. Највећи број био је у: Медвеђи, Вел. Дренови, Бачини, Рабеновцу, Волујаку и Милутовцу.

У свима школама ове године радило је 26 учитеља и 2 учитељке.

У предавању предмета сви су се наставници придржавали распореда од 17. Септ. 1871. г. Бр. 4438. тако, да у том нисам нигде никаког недостатка нашао. Само сам при испитима гдекојих школа, како прошле тако и ове године, нашао у главном оне исте неправилности при предавању појединих предмета, које су штампане у Просв. гласн. стр. 595. III. година. Више или мање налазе се оне у извештајима скоро свију надзорника, као и узроци тих мања. Но поред свега тога сматрам за дужност, да их и сада у главном напоменем.

I. Сриски језик. — Читање, распознавање врста речи, па и причање прочитаних комада, код већине је школа тако, да се нема шта више тражити. Мањи је број школа са механичким читањем и неразумевањем онога што се чита. У њима се често прича од речи до речи прочитан чланак па и врсте се речи не знаду добро. Највише се мешају придеви, заменице и прилози (код њих још наречице) и ако знају дефиниције, које се речи како зову. Писање је на више места правилно, читко и лепо, а код других у свему обратно. У опште код спремнијих и млађих свага све је како треба, само се код неких неће наћи лепо писање, а код оних других је опет ово где што боље. Овome је сигурно највећи узрок неправилна и неподесна садашња граматика за основне школе и по што је она и данас у дечијим рукама и неких од наставника, а требало би да су је бар ови последњи сви напустили, као што су то многи и учинили.

Како је сада министарство препоручило да све школе набаве предавање из срп. језика од г. Живојина Симића, то би се с места могла да избаци из школе поменута граматика, која је и сама пуна неправилности, погрешака и старих одредаба. Наставници могу се њиме корисно послужити, а ученицима код радних наставника неће ни требати никака ручна књига, сем добрих и подесних читанака. Најзад на крају читанака могло би се ставити о главним одредбама из граматике све оно што за који разред потребује.

Свуда по школама употребљавани су нови прописи из наше државне штампарије, и то: она три прва кроз све разреде. У колико ми је познато у нашој књижари налази се израђених прописа до броја 5. Сви су они ваљда за први разред или и други а никако нису удешени за III. и IV. разред. — О томе би требало детаљнијег упутства.

II. Рачун. — У неким школама могу се и данас чути задаће поједине као апстрактне голе цифре без примера у животу или су узете из живота али су опет све од једног калупа, од једне врсте и од једног вида рачуна те нимало нису подесне за свестрано развиће дечијег мишљења. Накратко изгледа као да се не сме да завири у практичне рачунице г. Ст. Поповића и отуда бар да одабере по већи број оних лепих и разноврсних примерака за своје ученике. У другима налазе се задаће и разних врста заплетене бар у два вида рачуна.

У свима бољим школама обраћена је пажња на познавање и рачунање с новим мерама и при рачунању на одређивање цифара по месту тако, да се у ма ком броју зна одма казати колико у њему има јединица, десетица, стотина и т. д. или ти метара, дека метара, деси метара и т. д. У осталима само су ученици III р. упознавати са новим мерама, а на одређивање цифара по месту и при рачунању није се обратила довољна пажња, те и деца на много места упитана не знаду да објасне, зашто морају да зајме од следеће најближе цифре и колико им ова вреди, као и то, зашто да ову или ону цифру пише а ту баш да задржи и да је следећем броју додаје. Код ових школа у опште су деца боље знала рачунање писмено него усмено. Сваки се други предмет може с мање или више лакости да обради од рачуна, једно што ученици немају тако подесне ручне књиге, а друго што овде треба доста труда и рада целе године док се деца упознају са разним начинима рачунања, па још ако се за ово има довољно вештине. — Отуда и успех у овом предмету код појединих школа није онако задовољавајући као из других предмета.

III. Наука Хришћанска. — Учи се у многим школама просто на памет по учебницима и то сем оних партија, које се морају учити тако, као што су: молитве, заповести, символ вере и т. д. У неким се опет предаје са свим онако како треба т. ј. преводе се молитве и објашњавају, исто тако и заповести још допуњују изрекама нашим и примењују у животу. Даље уза саму науку узимате су и моралне приче из Библије, Христове приче, празници и то све тако у довољном објашњењу и примени како треба.

Да би се и овај предмет важан по младеж колико по научности толико и за васпитност и морал боље

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

предавао, треба што пре садање учебнике истиснути из школа, па позвати конкурсом да се нови израде. За то време спремити и разаслати им опет опширније програме са потпунијим упутством.

IV. Старо-словенски. — О овом предмету немам ништа више да кажем до онога што се налази штампано у Просв. гл. за пр. годину стр. 595 под III.

V. Познавање природе. — У опште узев могао би рећи, да данас много боље стоји по прошлих година. Тако ученици знају разликовати најважније класе, као: сисаре, тице, рибе, инсекте и т. д. па и њихове најглавније редове. У Ботаници опет биље на: дрвеће, воће, цвеће, лековито, отровно, коров, жита, шибље и т. д. На појединим организмима ређају све важније спољне делове па и унутрашње са њиховим важностима по опстанак самог организма. Даље, место, корист и штету како од најважнијих животиња тако и биља. Има истина али ређих школа, у којима се говорило по нешто о страним животињама — слону, жирави, киту, ноју и т. д. а мање се знало о нашим домаћим. Још су ређе школе у којима се знају тако рећи само имена животиња или биља и оне најобичније користи од њих. И код минералогije показује се неки напредак. Осим тога што именују разно камење и причају како се гради креч, стакло и њихову употребу. Даље употребу, палажење, вађење и корист најважнијих метала, а нарочито гвожђа. За тим соли. паљеника, како је постао камени угаљ, и т. д. Но све се ово само прича а сумњам, да ли би се она умела из неке гомиле посебице и да издвоје.

VI. Историја и земљиш много боље стоје од познавања природе. Мало је школа где је и у овим предметима провејавао механизам као у науци хришћанској. Шта више на многим местима ова су два предмета предавана у међусобној вези т. ј. ако се покаже на карти како историјско место, онда се о њему уме све испричати и обратно. Само у неким школама стоји слабије са балканским полуострвом и народностима на њему, па тако исто и са важним местима, рекама и т. д. Узрок је овоме, као што су се сами извињавали, недостатак карте балк. полуострова а нешто баш и њихова неспремност.

VII. Познавање домовине и света. — Предаје се овај предмет доста шарено, но опет много боље и корисније по прошлих година. Тако у предавању овога предмета није било ограничења само на школу и најближу околину или на оно што је деца тако рећи и ван школе познато. Само по негде није била обрађена довољна пажња на познавање историјских места и личности из околине, а на више места нису упознани са народним причама и обичајима. Све је остало предавано по распореду, и толико се објаш-

њавало да се зна шта је година, месец, недеља, одкуда постају 4 годишња времена, дан и ноћ, најкраћи и најдужи дани, одкуда лето и зима. Даље како постаје: снег, киша, град, ветар, олуја и т. д.

С погледом на многе предмете у III разреду и на свестраније изучавање ових претпоследњих предмета: познавање природе, географије, познавање домовине и света, историје Срба и опште и овом приликом враћам се на прошлогодишњи извештај и опет предлажем све оно, што је тамо наведено и штампано у Просв. гл. стр. 596. III година под IV. — Највећма с тога, што ће ученици до године долазити у средње заводе само из IV разреда и што се са овим разредом као до сада не свршава наша основна школа већ је курс учења у овим школама продужен још са две године новим законом.

VIII. И из науке о човеку и о чувању здравља опажа се неки напредак. Познаје се цео склоп нашег организма по свима важнијим деловима. Ови се још описују по својој важности и употреби. Даље још зна се шта очвршћава наше тело, шта утиче на здравље, од чега треба да се чувамо, шта нам је најпотребније, кака треба да нам је храна, пиће, ваздух, становни и т. д. Како од здравља немамо ништа скупоценије а од познавања самога себе ништа корисније, жао ми је што и овде морам напоменути да има изузетака. Срећа је још што је број таквих школа мали, где се од овога мало или само тек површно предавало.

IX. Световно и црквено певање и телесно вежбање свуда је предавано. Само нигде нема каквих гимнастичких справа до барна у Бачини.

Што се тиче васпитног дела, који заузима у школи бар једнако место, ако не и веће од науке, он је по школама скоро на оном истом ступњу као и сама наука, у колико сам се могао уверити за време мога бављења у њима. Мало има и у овоме изузетака. Број казни у опште спрема броја ђака био је незнатан највише су кажњивани за обичне дечије несташлуке, па онда за изостанке и науку.

Накратко све горе напоменуте мане о предавању појединих предмета не чине сви наставници већ старији и неки неспремнији од млађих снага. Ови последњи као да немају сами у себе сигурности, све им се чини, да ће им сваки труд за напредком бити узалудан, а не опомињу се ваљда оне народне изреке „све се може само кад се хоће.“ Бар овако изгледа да они мисле. Међу тим и код њих има неког напретка у гдекојим предметима. Њима су у овоме много допринели ваљани другови у околини, једно својим предавањима а друго и белешкама. Још би им више користили израђени детаљнији програми и ручне књиге.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ручне књиге мислим само за наставнике с тога, што се данас, да би се избегао механизам и деца побудила на саморадњу, тражи од њих, да они пређени материјал из предмета тек смеду заводити с децом у свеске у што краћем изводу и са самим појмовима, ради доцнијег понављања, докле и они не би имали оваких ручних књига. Даље што се не сме остављати школа, а још мање препоручивати деци да уче једни ово а други оно. Свагда је боље у таким случајима и распустити их него саме остављати у школи и око школе. За сваки је предмет потребно наставничко руководство и објашњавање дотле, док се не схвати добро све оно, о чему се говори. Тада се тек сме ићи даље и тада ће се постићи све како треба. — Па и ревизија о полугодишњим испитима не би била некорисна.

Све своје примедбе које се односе на уређење основних школа могу свести на ово неколико тачака.

а. Многи су наставници до данас шпекулисали са уписом деце у разном погледу. Највише се вршио при крају школске године, и то онако, како је за њих боље, те су се и слабији отпуштали кућама. Овоме ће се стати на пут, ако се упис изврши одмах с почетка године и то у присуству школ. одбора и са против потписом учитељевим.

б. И прелазак ђака из разреда у разред није тачно и савесно вршен. Може се и данас наћи, да је неки ученик прошле године имао оцену из науке добар или и врло добру, па је опет у истом разреду. Обратно, да је неки био прошле године слабо оцењен, а ове године налази се у старијем разреду. И најзад мало је школа, у којима је у примедби или ма како било забележено да тај и тај ученик понавља разред. Сад је ово отклоњено III. тач. а четвртим ставом овог упутства, тиме што су исписана имена у уписници свију оних ученика, који имају да понове разред.

в. Неуредно посеђавање школе, неправедно уписивање и отуда напуштање школе. — Разне неправилности у овом погледу и злоупотребе, како од понеких наставника, тако и од позване власти, нарочито општинске, могу се скоро наћи у сваком извештају надзорника за осн. школе, у току ове 3—4 године, штампаном у разним свескама Просв. гласника. Све ово данас стоји на такој уређености да се сме тврдити, да је и ово зло уклоњено из школе. О овоме су ме уверили неколико школа, где су школ. одборници били свесни свог позива и умели да поступе у овоме по новом зак. наређењу. И ако би се нечега од овога и у будуће нашло, то би се имало на првом месту уписати у грех наставнику, па онда и целом школ. одбору.

г. Немарност многих општина према својим школама. — До сада се скоро све ишчекивало, да неко

други са стране доведе школу у ред и набави јој потребе. Шта више изгледала је школа као неки терет, а позване власти нису се довољно бринуле, да у народу утврде правилније мисли и погледе на школу. У овоме су најгоре стајале оне школе, у којој су наставник и представник општине били ма у каквој опрци. Данас је и овај однос општине и школе престао, па је прешао на школ. одбор и школу. Нада је да у овом школ. одбору неће нигда бити сви знако спрам школе и свог подмладак немарни, као што је то могао до даvas да буде понеки представник општински.

Исто тако нада је, да ће се школ. одбори свуда заузети, да своје школе што боље уреде и у свима њим недостатцима поуне, како у школском намештају тако и у училима и књигама. Но да би они умели и знали шта је свакој школи потребно, треба да се наштампа списак свега онога што свака школа треба и мора да има, ако не у засебној књижици а оно бар у Просв. Гласнику. Тако исто и доцније ваља све оно овде износити, што основ. школи може бити од користи, као и то где се шта, преко кога и којим путем може набавити.

Кад би се ово учинило, сигуран сам, да би кроз годину две дана, све школе биле довољно снабдевене са потребама а престали би и спорови, који су се око тога догађали, па и данас могу да догоде. А с друге стране ово би и самом напретку допринело користи, кад се и у овоме не би могло да рачуна на какав изговор и олакшицу.

д. Школска администрација — вођена је у свему како треба. Овоме су много допринели печатани и рубриковани формулари. Само на више места није вођено у прошивеним табацима, већ само на посебним, колико је довољно било за сада, па и сами спискови књига и намештаја са училима тако су вођени или још и оба уједно. Спискове бар ове последње не треба оваке држати по школама, јер не одговарају ономе чему су намењени. Треба да су они бар од 20—25 табака и то у тврдом повезу. Сем тога ради лакшег прегледа књига, треба наредити, да се оне нумершу. Само се дневници рада и данас као и пређе воде врло једнострано и неједнако. Они износе где што по 40 до 50 табака. По њима је за време испита врло тешко увидети, шта је и у ком обиму који предмет предаван. На 2—3 места није он ни вођен а негде је опет био замењен програмом. Програми ови дају за сваки предмет посебице брзи преглед свега онога, шта је у ком разреду предавано. С тога сам мњења и сада да се они замене програмима.

Приликом разгледања уписнице пазио сам, да ли су сви ученици прошлих година опет у школи, као и у којим су разредима, или су ослобођени или су нај-

зад оставили школу. Ослобођених нигде нисам нашао другим путем до вашим одобрењем. Оних последњих т. ј. који су напустили школу, било је на више места и то из разних узрока: болести, сиротиње, отишли су на занат итд. Свуда су преко власти тражени у своје време. О многима школ. одбори нису знали ништа да кажу, а други су, од пре 2—3 године уписани и тако вођени, прешли године узраста. Те из наведенога не могу вам поднети списак њихових имена.

ђ. Школски одбори. — На неким местима тек су отпочели свој рад, на другима је много урађено. На 2—3 места нису још ни једне седнице држали. Ово се не може приписати њиховој немарности толико, колико неуметности и неразумевању свога позива. Нигде нисам пропустио да им дужности њихове не објасним и напоменем, шта и шта од њих школа очекује, коме се има уписати у кривицу за све недостатке и неуредности у школи, како треба своје седнице да одређују, како да воде записке о своме раду, како немају од своје деце ништа драгоцене а од школе опет ништа дичније итд. У осталом нигде се нису одбори или управитељи огрешили о расписе напоменуте у упутству при крају под 1, 2, 3 и 4.

е. Према VII тачци упутства о отварању IV разреда, продужних и виших школа свуда је од стране не само одбора, већ и других гостију изјављивана жеља. Само се тешкају што немају довољно зграда и просторије. За сад у целом округу може се отворити IV разред само у Рековцу и Варварину. У Вел. Дренови и Бачини с погледом на садањи број ђака, а и на онај који се може уписати, треба оделити оба нижа разреда. Места за ово има у садањим зградама, само би ти наставници морали становати ван школе.

Продужне школе исто тако не могу нигде да буду, што је број ученика у IV разреду мали, и што ће неки отићи у средње заводе. Такође се не може нигде да отвори ни виша основна школа због недовољног простора садањих зграда. Како у опште иде врло споро са грађењем оваких зграда, то бих био мњења да се зграде за вишу основну школу подижу на најподеснијим местима у срезу, и то о среском трошку. Једино се овим путем може брзо доћи до ових школа.

На крају остаје ми још да коју кажем о школским књижницама, намештају и училима, ђачким фондима, општем живљењу и школ. зградама поред онога што је у прилогу под 1/3 прибележено.

1. Школске су књижнице као што је познато посве сиромашне, само су нека као у Јовцу, Дом. Потоку, Белици и Медвеђи прилично снабдевене.

2. Училима су, ма да гдекоја скупо стају, многе школе добро снабдевене. Мали је број школа, у којима што нема и то понајвише или глоб, или карта

балк. полуострова, или рачунаљка, словарица, штица и т. д. а све су без збирака минералних и хербаријума. Намештај је школски још свуда стари.

3. Ђачких фондова у округу сем оних напоменutih у прошлогодишњем извештају — Медвеђи, Бачини и Багрдану, има и у Дом. Потоку. Новац се прикупља и предаје на руковање школ. одборима.

4. На основу чл. 32 заведено је заједничко живљење само у Јовцу. За целу припрему око овога има се највише заблагодарити самом наставнику. У школ. згради ноћивају, у време ручају и вечеравају за општим столом 18 ђака из удаљенијих места. Храну доносе у натури, па им се она у школи спрема. Како се у опште ђаци хране по селима, то је већ познато. С тога би се желело, да се ово заведе бар по свима оним местима, где су ђаци принуђени у школи да ноћивају, као у Белици, Варварину, Бачини, Волујаку и т. д.

5. Најлошије су и ни у колико не одговарају ове зграде у: Опарићу, Багрдану, Јовцу, Јасици, Милутовцу и Пољној. Прве 4 школ. општине чекају само на планове. Ове опет не могу окружни инжињери, узети другим послом, да им израде и предаду. С тога би било добро, кад би само начелство имало неколико литографисаних планова. Приличне су: ратковићска, коњушка, рибарска, беличка и варваринска. Добре су у: Пчелици, Белушићу, Д. Крчину и Маскару а најбоље су: медвеђска, вел. дреновска, рековачка, рабеновачка, бачинска, па онда волујачка, поточка и обрешка.

Благодарим и овом приликом на поверењу госп. министра просвете и цркв. послова.

13. Јула 1883 год.

у Јагодини.

познати
Иван Ј Дамњановић
професор

VII

ИЗВЕШТАЈ

Г. Стеве Чутурила, предавача, о испитима у основним школама среза голубачког, звишког, хољског и рамског у окр. пожаревачком.

Из предлежећег статистичког прегледа види се, да је општи успех у прегледаним школама *нешто бољи него добар* (3.487), и да је између свих предмета најбољи успех постигнут из женског рада (4.400), а најслабији из гимнастике (2.731). Између осталих предмета само је наука хришћанска једва досегла до оцене *врло добар* (3.634), дочим се сви остали предмети са

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

оценом држе око „добар“ (варирајући између 3:485 и 3:060). Очевидно је дакле, да се је још далеко од жељеног успеха у настави, и ја нисам пропустио, да у посебном делу и на своме месту не прибележим сваку и најмању сметњу, која је стајала на путу сигурном постигнућу наставне цели у појединим учевним предметима; а овде ми је дужност, да у општим цртама назначим све примећене недостатке, мане и препоне како у ствари наставе, тако и у ствари васпитања и администрације у прегледаним школама.

I. Настава.

1. *Закон божји.* Многи наставници не појмајући васпитне цели науке хришћанске у основној школи, ограничавају се на пуко и сувопарно рецитирање дотичних дела библијске историје и начела науке хришћанске. Оваку цели постизавају они претераним теретењем и кишењем памћења дечијег. Ту се — сва прилика, — све предавање учитеља састоји у томе, што отвори дотичну наставну књигу и каже: „Одавде — довле!“ — без и једне речи тумачења, без и једног слова објашњавања. Струне детињег срца остану и недотакнуте, и недарнуте. Све учено пролази мимо млађаног и празног чувства: „на једно уво улази а на друго излази,“ — чим мину дани испита. И срећа би била, кад би ово био последак само незнања и неспособности наставника; али, на жалост, има прилика, где је то и отроче спекулација наше филозофске недоношчади, нашијех атејиста и материјалиста. Таки васпитачи без страха и зазора тврде пред децом и пред свима слушаоцима на испиту, да „свака животиња има душу“, без да та животињска душа г. наставника сама о себи има и појма и без да је икада и размисљала о томе, колика је и каква је разлика између „животињских душа.“ Оваки заблуђеници тим су опаснији у школи, што су тврдо уверени, како они повереним младим људима хоће да проповедају само — „истину“, не видећи ни из далека, да тим „поживотињују“ те исте младе људе, и да тим руше темељ наравствене зграде, коју је подигао геније целог човечанства, геније божанствени, коме је мило да постоји људски род.

Ако је иком народу на свету пуки наравствено, религиозно образовање, то је донста српскоме. Овај се још не беше ни потпуно похришћавио, а већ га стиже велика народна несрећа, која му кроз више векова не даде ни ока отворити, од куда ли помишљати на то, како би даље настави своје образовање на темељу, кога бијаше Свети Саво положио. И тако српски народ мораде у религиозном погледу остати иза многих других народа. Но пошто је религија најпоузданији и најбогатији извор за наравствено обра-

зовање, како појединаца тако и целих народа, то се данашњи српски народ може ценити сретним, што је у стању, да своје религиозно образовање настави онде, где је престао последњи Немањић.

С тога је српској народној школи данас у првом реду дужност, да науку хришћанску својски негује и да настоји да узвишеним начелима наше вере што боље упитоми и што више оплемени наравствену страну на рода свога.

Свако дело свештене историје, свако начело наше хришћанске вере успостављено је, не за то, да ми за њега знамо, него да га у срцу осетимо, да њиме своје осећање гимнастисемо, да му том гимнастиком дадемо правац за племенитим и узвишеним. Но пошто је вера више ствар срца него ствар разума, за то ваља да и потиче од срца одушевљеног васпитача, па ће тек онда бити у стању, да достигне до срца васпитаникова. Признато је, да је наравствено образовање еминентна дужност народне школе. И кад је то тако, онда нам је нужна и грађа за то образовање. И од куд боље да узмемо ми ту грађу и да се њоме послужимо, ако не из наше вере, где је људски геније почињући од првога човека, коме је било мило живети, па до дана данашњега сложио све, што је темељ миру и срећи човечанства? — Или мисле наше материјалисте, да су у стању у место те најсигурније наравствене зграде успоставити нову, њој равну? — До данас их нисмо видели у том послу, него непрестано их гледамо на послу простого игноровања. — Или наше атејисте мисле, да треба оставити пустош у срцу човечијем, као што је пустош у срцу вучијем? — Но онда тим се одричу права да буду васпитачи људи.

Огромна већина наставника прегледаних школа са свим је поњала педагошки значај науке хришћанске, и не само да је далеко од овога прекора него заслужује најтоплије признање; а оне који то не разумију или тај значај хотимице изврћу, треба строгим мерама упутити, да у будуће науку хришћанску боље набљудавају, и негују је у духу педагогије.

Учитељи не би смели споменути ни једнога дела свештене историје, а да га деци сигурним потезима не објасне и ватреним речима до срца и до осећања не доведу; и по том да одмах дете у свезу са делом или верским начелом доведу, и ова на живот детета примене.

Непоњатно је, како се може наћи наставника, који остаје од чуда запањен, кад му се рече: „Изведите наравствену поуку из овог дела,“ немајући ни појма о томе, што је то наравствена поука! —

Постојећи распоред прописује, да се у I разреду молитве уче на црквено славенски и да се превађају

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

на српски. Ово је могуће и иде без запрете само у оним школама, где су искључиво српска деца. Но гди су више пута у школи само влашка деца, са свим је немогуће, прописано постићи. Јер за ново уписану влашку децу са свим је немогуће у исто време учити молитве на црквено-словенском, кад деца још ни речи српски не разумеју. За то неки учитељи принуђени су да молитве уче само на црквено-словенски, а други, наметнији, само на српски. Разуме се да је настава у првом случају пуки механизам, и да о тумачењу или објашњавању не може бити ни говора. За то би добро било, да се односно школа са влашком децом успостави правило, да деца за прву годину уче молитве на српском, а тек друге године, кад добију и словенске букваре, да те молитве науче и на црквено-словенском језику.

Неки учитељи при предавању библијских прича не држе се ни мало систематике, него вежбају поједине приче без икакве међусобне везе. Но пошто су ове приче тако поређане, да једна према другој стоје као узрок и последица (нарочито у старом завету), то наставници не би требали никако да ову везу напуштају, јер тим се у многоме отежава памћење, које је тек онда лако и сигурно, кад се нови појмови наклањају на старије њима сродне.

Мало који је учитељ са географијом, где то може бити, прискакао у помоћ библијској историји, која би дела деца много боље и поњала и памтила, кад би јој било познато и земљиште, на ком су се та дела дешавала.

Неки су учитељи катихизис злоупотребљавали тим, што су дали буквално по њему учити, без да су са наставном грађом поступали методички, него су само дали исту на изуст научити; што не само да није донела никаква успеха, него је у стању да деца тај предмет омрази.

За то би требало да се катихизис ученицима са свим узме из руку; нити ће дотле бити краја новим злоупотребима.

При објашњавању текста учитељ би се имао строго чувати од сваког критичарлука и од увашања сваких материјалистичких назора, као да „шест дана стварања света, није шест дана, него милијуни векова, милијуни столећа;“ јер осим што је непедагогично, оно је и врло глупо говорити с децом I разреда о милијунима векова, док она немају појма још ни о десет година ни о 10 дана.“

Један је учитељ научио децу, да му се на команду врте; оваке незграпне оригиналности треба најстроже забранити.

2. *Српски језик.* Читању се у већини школа не поклања достојна пажња. Негде је слабо и несигурно,

негде пребрзо а највише са досадном монотонијом у нагласу. Несигурност у читању приметно сам највише код оних наставника, који су реалнији у настави, и који читање у неку руку сматрају за ствар механизма, за ствар узгредну. Опасније од несигурног читања јест пребрзо и монотono читање. Где год сам нашао, да ученици брзо читају, ту сам приметио, да они брзо и говоре али и слабо мисле. Мишљење је ту шепртљаво и обично нелогично, а закључци погрешни.

Та појава са свим је природна. Јер вежбајући се дете брзом читању, научи отуд и брзо говорити и мисли да може зрелу мисао казати, чим уста отвори. И пошто за образовање зрелих мисли треба времена, то такој деци утече језик пре но што је мисао sazрела, и разуме се да мисао мора испасти сагата. Така деца обично се побркају још пре но што уста отворе, јер желећи да одмах одговоре, а видећи да немају још шта одговорити, плаше се и збуњују.

Оваке последице опажају се особито код оних учитеља, који до брзине у читању све држе, и који при испитивању читања држе права олимпијска утркивања. Ту је девиза: „Ко брже, тај боље.“ —

Оваки учитељи ни сами не знаду, колико зла тим учине. Оваким поступањем убије се у младом човеку најодличнији дар људски — дар говора. Овака деца биће после кроз цео живот оскудна у говору, нити ће никада бити у стању да своје мисли људски искажу. Овим се најбоље и објашњавају мане у говору код многих школованих људи. За то би требало да наставници више пазе на *сигурност* у читању него на убитачну брзину. Као што брзање у читању на послетку прелази на дух детета, тако штетна је по њега и блејаста монотонија у нагласу.

Ништа није у стању да тако прекине сваку везу између језика и моћи мишљења детета, као оно убитачно звоњење у нагласу, које већ по спољашњем свом утицају производи неко непријатно осећање о свом нељутком происхођењу. Та најпростије животиње дају од себе пријатнији и нијансама богатији глас. Оваки наглас не само да је противан љуцком достојанству, него је потпуно понижење истога, и не би се смео трпети нигде, где су људи здравог разума, а најмање у светом храму просвете, у народној школи. Овај порок школски још је опаснији по свом унутарњем дејству. Њиме се, на име, од човека прави слепа и мртва машина, која нема никаква осећања о својој снази, нити је таки способан икада устати на своје ноге. То је дакле опасно и по карактер васпитаника, који у првом реду ваља да образујемо како ваља.

Код велике већине учитеља нашао сам, да ни мало не објашњавају теже појмове и нове термине у тексту читака. — Пошто пак без већег богатства у пој-

www.unm.gov.mk

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мовима не може расти богаство у речима, и обратно, то је објашњавање речи од неопходне важности не само погледом на знање у опште него и на знање језика напосе. Ради тога не би смела ни једна реч наодећа се у тексту наставних књига остати непотумачена и необјашњена.

И као што не смију речи текста наставних књига бити непојмљиве детету, тако исто ваља да је свака реч у говору учитеља деци јасна и разумљива; а не да се — као што сам сам на неколика места приметно — учитељ размеће што каквим апстрактним речима и бомбастима, као: „партија људи“, „Душан управљаше српском масом“, „омашио развратнике“ итд.

Нашао сам школа, у којима *вежбе у говору* ни по имену познате нису. Поседак свега тога јесте тај, што је говор деце пун погрешака граматичких и диалектичких, као што их је дете донело од куће. Шта више, приметно сам, да учитељи оваке погрешке не само не исправљају него ове провинцијализме за себе усвоје и у говору се служе свим оним погрешкама, које се налазе у великој мери код народа у овим крајевима, као што сам то на свом месту и прибележио. Погрешке, као што су: „пет деца“, „четири шанаца“, „учим по граматику“, „одведе војници“, итд. могу се опазити скоро код сваког другог учитеља; и скоро изузетак је, да који учитељ добро речи акцентујеше. — Вежбе у говору тесно су скопчане са очигледном наставом, и пошто очигледна настава није ни прописана у нашим школама као самосталан наставан предмет (ваља са претпоставком, да сва настава мора бити очигледна), то онда и вежбе у говору не обрађују се самостално и систематички. И док год буде тако, рама ће у нашим школама и вежбе у говору. За то је неопходно нужно, да се очигледна настава, нарочито у првом разреду нашијех школа уведе као самосталан предмет.

У многим школама приметно сам, да деца одговарају *једном* једином речју и да учитељ тога недостатка и не опажа. Но пошто је од велике потребе, колико за вежбање у језику толико и за снажење детине моћи мишљења, то би требало да се у будуће на то боље pazi.

Приповедање већим делом је добро вежбано, но и ту има изузетака; јер неки учитељи нису ни покушали, да у том погледу што ураде; дочим су други приповедани чланчић, без предходног тумачења или објашњења, дали просто научити на изуст.

Познато је, од колике су важности за наставу у језику *декламовања*. И ако је распоредом нарочито прописано да се ово учи, то је скоро свуда занемарено. А и оно, што је учено, извршено је простим меморирањем. Декламације су у неку руку плод ве-

жаба у говору, и где су ове хрђиво обрађиване, ту нема говора ни о декламовању. Песмице по читанкама, не само да нису мемориране и декламоване, него има прилика где нису ни читаве.

Грамматика није учена с добрим успехом. Многи су учитељи и овде свршили посао пуким механизмом. Ту су деца научила дотично правило са неколико примера, и с тијем су мислили, да је ствар готова. Но кад се позове дете, да разложи једну реченицу на врсте речи, ту не може ни мало да примени научено правило. У опште ту детету правило важи само за она два три на памет научена примера.

Велики је недостатак у распореду, што њиме у досадањој троразредној школи не беше прописано мењање именица и глагола, јер баш у том опажају се у овим крајевима велике мане у језику, нити је досадања народна школа била у стању, да у том погледу што год помогне. Шта више и она 2—3 четврта разреда, што сам их нашао у прегледаним школама — са једним јединим изузетком — нису у том погледу више урадила но што су радили трећи разреда. Примећено је да деца најтеже иде са познавањем прилога (наречица), предлога и свеза. Мало где знала су деца, да ове речи разликују једну од друге. Особито не могу деца у многим случајевима да разликују наречицу од придева, нити је и где деца казивато обележје те разлике. (Т. ј. кад је у служби именице да је придев, а у служби глагола — наречица). Шта више опажено је доста недостатака у граматичком знању код самих учитеља. Тако је један учитељ IV. разреда тврдио, да су помоћни глаголи *је* и *су* — заменице.

Ортографија — с малим изузетком — није скоро никде вежбана. Све што о том деца знадијаху, јест то, да је „правопис српског језика лакши него икојег другога.“ — Разуме се да је ту сваки час било погрешака особито у приликама претварања сугласника. О интерпункцији једва да су деца знала раставне знакове по имену, те учитељи незнање деце у интерпункцији и не броје у недостатке. Неки су учитељи показали врло мало знање у ортографији; тако је један учитељ IV. разреда имао на 2½ странице табак од једног званичног акта не мање од *двадесет* погрешака

Но томе недостатку узрок је доста и та околност што учитељи до сад не имајаху никакве zgodне помоћне или наставне књиге за основне школе.

Диктата за вежбање правописа било је само у две — три школе, иначе ни трага каквим писменим вежбама у том погледу.

Добро би било да се ова грана познавања језика вежба течајем целе школ. године у нарочитим сашит-

цима, који би се заједно са учитељским свакидашњим коректурама и исправкама храниле ради прегледа и контроле на испиту. Све коректуре учитељеве требало би да се воде црвеним мастилом ради лакшег прегледа.

Вежбе у *краснопису* обрађиване су, осим две школе, са свим немарно; и ако је просветна власт увидела да је време да се томе предмету већ један пут обрати озбиљна пажња. У *краснопису* влада потпуни хаос: колико учитеља, толико карактера у писању. Нове и врло целесходне прописе за *краснопис* нигде нису учитељи употребили, како треба; шта више, огромна већина истих није се ни мало ни освртала на претписани текст у првој линији тих прописа, него је у празним линијама обично писан текст по произвољењу учитеља; нити је при том и мало узет озбир на генетично-синтетични метод, на ком су ови прописи основани. На косо лежеће линије, које показују нагиб главних потеза, освртао се је само један учитељ. Нигде нисам приметно ни трага учитељским коректурама. И слободно могу тврдити, да се је сад новим прописима у прегледаним школама (изузимајући једну једину) за ову годину учинио потпун фијаско. Учители се жале, да за те прописе немају никаква упуства.

Писмени састави прописани су у вишим разредима, док би у ствари имали почети већ у првом; јер *вежбе у писању* нису ништа друго до темељ писменим саставима. Писмени састави у ствари су најважнија грана у познавању језика; они су управо плод целе наставе у језику; и с овим плодом требало би да деца излазе из основне школе снабдевена за потребе живота. Но при свем томе приметно сам, да се овом врло важном предмету није обрађала скоро никаква пажња. Осим три-четири школе нисам нигде нашао ни једног писаног слова у овој ствари; шта више ни у два четврта разреда није могао учитељ да покаже ни једног писаног листића.

За то би односно овога требала једна строга наредба. У исто време требало би наредити, да учитељи не требају односно *краснописа* предлагати никакве мустре за испит, него само да су дужни на дан испита предложити сав рад детињи преко године дана. А осим тога да су дужни преко целе године вежбати децу у писменим саставима, и дотичне сашитке да су дужни предложити на дан испита, где ће се видети коректуре учитеља и је ли то рађено постепено или на једанпут спремно.

3. *Црквено-словенски језик*. У овоме предмету није постигнут ни из далека жељени успех. Читање је у већем делу школа било са великим недостатцима. До душе настави у овом предмету много сметају неваљале наставне књиге, у којима је тушта штампарских

погрешака; шта више налазио сам ових књига, у којима целе врсте не бијаху отиснуте нити је могуће разабрати слова. И крајње би веће време било, да се отштампа ново издање, и то не са малим словима, као што је то у садашњим читанкама, него са крупнијем црквенијем писмом, као што су штампана Еванђеља и Апостоли. Крупно писмо много допринаша лакоћи у читању, да и не спомињемо хигијенске обзире. Превађано и тумачено је мало где, осим прописаних молитава, које су највећим делом превађане.

4. *Рачун*. У многим школама деца не пишу у задатку имена бројева, те после нису у стању да повторе и запамте задатак; а многи учитељи и не траже да им деца понове задатак, нити настоје да га деци објасне пре но што се приступи самом израђивању, него још при написивању задатка траже, да деца одмах пишу и знакове израчунавања. И ако распоред забрањује да се рачуна безименим бројевима, опет су неки учитељи рачунали без икаквих примера из живота; и у тим школама нису деца била у стању, да своје рачунање примене на те примере. У опште још се доста механизма опажа код рачунања. Највећи део учитеља више негује рачунање у глави него писмено рачунање; шта више многи врше писмено рачунање истим начином као и у глави, с том једином разликом, да код писменог деца не памте бројеве него их пишу. Тако код писменог множења најпре се множе највиша па тек после најнижа места, то јест управ као у глави. Такође сам код неких учитеља приметно, да их није стало за разлику између множимка и множитеља, него допуштају да их деца пишу где хоће, не знајући да тим нарушавају логичност у операцији. При настави у рачуну у I. разреду неки наставници поступају са свим неметодички. Они најпре науче децу бројити у прописаном бројном обиму. За тим враћају се, и онда у *целом* томе обиму вежбају сабирање само, па за тим одузимање, итд. множење и дељење. И тако је се десило, да су неки учитељи свршили сабирање, одузимање и множење, а дељења да се нису ни дотакли и то у обиму 1—20; — дотичим рационални метод учи, да се проуче сви природни односи једнога броја, чим се о овом броју деци даде појма; нити дете може и имати бистра појма о једном броју, док се он не проучи у сва четири своја природна односа са другим бројевима, те ради тога и не смије се даље ићи од броја 2, доклен се с њим не сврше све четири врсте рачуна, итд. — Даље је примећено, да сви учитељи у I. разреду не раде у једнаком бројном обиму. Неки се у том погледу држе распореда, који прописује рачунање са бројевима од 1 до 10, дотичим се други равнају по помоћној књизи (Рачуница од Ст. Д. Попо-

вића), којом је у првом годишту узет обим 1—20. Неопходно је нужно, да се овом дуализму учини што пре крај.

5. *Познавање домовине и света.* Настава у овом предмету била је великом већином добра и без знатнијех недостатака. Предмет је обрађиван разумно и развијан је систематичним поступком и у све то ширем концентричним круговима. И у овом предмету наставници су радили баш добром вољом и одушевљењем. Неклика слабије спремна учитеља и овде се нису знали наћи, те су се послужили аналитичким поступком, поцепавши округ на његове делове, које су обрађивали без сваке међусобне везе и без поуздана темеља. Разуме се да од оваког поступка није ни успех могао бити бољи.

6. При настави у *познавању природе* доста учитеља губило се је у пуки механизам, без очигледног посматрања најкарактернијех црта природних производа, дочим су којекакве ситнице редовно набрајане, као на пример, код сваке животиње, да има главу, уши, очи, уста итд., не осврћући се ни мало на главна обележја, којима се једна животиња разликује од друге. Осим тога мало у којој школи исцрпљена је сва прописана наставна грађа из овог наставног предмета. А и оно што је свршено, деца нису навађана, да ствари сама проматрају и тим своју саморадњу вежбају. А један учитељ, који је имао све Шпрајберове слике, није их ни један пут деца показао. Други неки задовољили су се опет тијем, ако су им деца умела да погоде име дотичне биљке или животиње. По родовима и врстама мало је који учитељ распо­ређивао проучене екземпларе.

На против било је учитеља, који су свим могућим начинима настојали, да им настава буде што реалнија и очигледнија, и да наставом у овом предмету што више рашире душевни видокруг деце.

7. *Поука о чувању здравља* код боље спремљених наставника обрађивана је врло разумно и са лепим успехом, али код велике већине наставника остало је много за желети. Ови и сами обично имају у томе мало спреме, дочим други невештији опет нису знали од куд да се у том помогну; и тако предавали су ишто или ништо. За то би за овај предмет требало да се изда опширно упуство, и у сваку књижицу да се набаве помоћне књиге за овај предмет нужне.

8. *Земљопис.* Око наставе у овом предмету велика већина учитеља уложила је особит труд и настојала је, да што већим успехом исцрпе сву наставну грађу. Деца су се већим делом добро и сигурно оријентовала на мапи. Но напротив било је и таквијех прилика, где су учитељи наставне књиге на механизам злоупотребили. Ту су деца сав земљопис знала на изуст,

а на мапи не беху у стању да научно примене. Тако је било случајева где деца IV. разреда тражаху царе­вину Немачку најпре у Италији а за тим у Босни.

Пало је у очи, што у вишим разредима ни један се наставник није служио такозваним конструктивним методом, то јест, што ни један није покушао да земљописну наставу учини очигледнијом помоћу цртања. Прве и најнеопходније основе картографије може учитељ да допринесе деци у 5—6 часова. И кад је то постигао, онда је и себи и ученицима олакшао наставу више но у пола. Но и за то нема сходна упуства.

У школама са IV. разредом само сам у једној на­шао да је предаван физички и математички земљопис.

Скоро у свима школама нашао сам најпотребитија помоћна средства за наставу у овом предмету.

9. *Историја.* Овај предмет, као и библијске приче, јест најспособнији, да се настава у њему лако изврзе у механичко празнословље, нарочито ако су у рукама деца згодне наставне књиге, где све предавање учитеља састоји у „одавде-довде“ или највише у једно­кратном прочитању дотичне лекције.

Но нашао сам и доста учитеља, који су у преда­вању овог предмета били доста рационални. Особито признање заслужују они, који су историју концентри­сали са наставом у земљопису. Ту су се обично по­казивали и најбољи успеси, тим више што се је на­стојавало, да се при том одржи потпун и ненарушен прагматички развитак саме историје у њеној целини, о којој ученици имаћу јасан преглед.

Неки наставници губили су се у биографско ски­цирање појединих момената историје, и тиме нанели уштрба јасном прегледу целог живота народног.

Доста сам нашао школа, у којима није обрађена сва прописана грађа. Тако неки су остали дужни но­вију а неки и сву средњу партију историје. Доста учи­теља није историју објашњавало земљописом, и тако у IV. разреду једне школе деца знадоше све о Бојки и Јужној Русији, и да су се отуд доселили Срби; а кад упитах, где је та Бојка, где ли та Јужна Русија, не знаде ни једно дете одговорити.

10. *Женски рад.* Овај предмет предавале су на­ставнице особитим прегнућем и заузимљивошћу, и ако се једна наставница изговараше, да је „женски рад споредна ствар у женским школама.“ Радње су и ко­личином и израдом одличне. Само се је могло при­метити, да се модерној индустрији поклања виша пажња него нашој домаћој и народној. И ако наше женске школе тако и даље буду радиле, онда ће оне постати расадником луксузне индустрије, која ће на­шој домаћој доћи главе. Ово и јест главни узрок што матери са села нису баш никако привржене данаш­њим женским школама, јер веле: „У њима наша деца

уче радње, које наша деца не требају, а које би требало да уче, школа их њима не учи, а матере не имају кад да ћерке уче, јер им школа одузимље децу за више година.“ — Овака жалба потпуно је основана, и крајње је време, да се ту већ једном помогне.

Нови наставни план имао би тачно да определи, које се луксузне радње у школама смеју учити, и по именице да одреди оне радње, које су неопходне да се одржи наша домаћа женска индустрија. — Осим тога веће се је свуда увидело да школа мора на себе узети бригу матера, — којима се деца за 5—6 година одузимљу из руку, — и да нарочито женске школе спремају девојчице за добре кућенице. И по том треба да се *кућанство* уведе у наше женске школе као обавезни предмет. Докле то не буде, женске ће школе по народ бити од веће штете, него користи; јер овакима, какве су, не само да се не помаже потребама нашег домаћег живота, него му се наноси уштрб.

11. *Гимнастика*. Овај предмет предаван је већим делом са свим мађијски. Већина прегледаних школа радила је у том мало или ни мало. Шта више неки су се учитељи чисто изненађивали, што се тражи и тај предмет. Само на два три места рађено је разумно и са лепим успехом. Вежбања су свуда само тако звана слободна кретања тела; а на апаратима није ништа рађено. Узрок је слабу успеху то, што и сами учитељи тај предмет нису учили. Но и од оваких неки су се служили добрим помоћним књигама и постигли су врло добра успеха. И овде је нужно добро упуство.

12. *Певање*. И из овога предмета успех је далеко иза онога, што је желети. Особито на овим мушким школама, где су намештене учитељке, није (с малим изузетком) било ни спомена о црквеном појању. Оваких школа је око десет; и наставнице се изговарају тим, што ни оне саме тога незнају. А и иначе по школама са мушким наставницима мало је где обрађена прописана наставна грађа. У опште овај се предмет сматра скоро свуда као споредан и необавезан. И у том погледу треба строга наредба.

За чудо је, како у наставни програм није увршћено и световно певање, — макар народна химна итд.

Овде ми је дужност, да коју речем односно постојећег *распоред* предмета. Као што сам већ на више места доказао, овај распоред не одговара ни мало потребама редовне наставе. Прва и најглавнија му је мана, што у њему наставник не налази изложену сву наставну грађу из појединих предмета. И тако је пропуштено појединим наставницима, да себи сами одређују обиме из дотичног наставног материјала. И разуме се, да онда о каквој хармонији или јединству у целој настави не може бити ни говора. Неки учитељ узимље из науке хришћанске у II. раз.

пет прича, други десет, а трећи двадест. Неки учитељ предаје рачун у I. разреду у обиму од 1—10, а други од 1—20. Из Српске Историје узимље неки из старог доба по 5—6 биографица, други десет, трећи двадесет, а четврти предаје то научним системом као у великој школи, итд.

Ово неколико примера довољно је, па да се увиди, да је *васијука* нужда, да се већ за наступајућу годину издаде наставни план. Ту је непробитачно 2 до 3 године дебатовати око програма, док настава без њега не може ни коракнути. *Савршено* се не може на један пут ништа створити; време ће махне открити, и онда ће се и лечити, кад се открију.

Односно *наставних књига* ваља ми приметити, да се је у том погледу у страшном назатку. Читанке за III. и IV. разред испод сваке су критике. Читанчице за I. и за II. разред, са својом грађом, планом и педагошким смислом врло су zgodne; али штампа ових књига тако је ужасна, да би требало те књиге са свим конфисковати.

II. *Васпитање*.

Боље спремљени и практичнији наставници обрадили су васпитању достојну пажњу и на доста места нашао сам да њихов рад у том погледу заслужује свако признање; но има добар део школа, у којима ова најважнија грана школског образовања није баш у цвету. Има учитеља, који свој васпитачки позив ни из далека нису поњали, нити га за свој посао сматрају, препуштајући то кући и родитељима, којих у школи нема; те тако деца, истргнута из руку родитељске неге, остају у школи препуштена сама себи. Но и кад би могло свако дете бити остављено само себи, — и Боже помози; али ту катедру учитеља и власт родитељску над децом узимљу у руке најразузданији и најпоқваренији ђаци, којих у ни једној школи не фали; и онда ови врше посао васпитача над децом, која у свом детињем несташлуку обично јуре за галијотима, као ноћни лештирићи на огњиште. И онда се зна какве резултате у васпитању овака школа може показати.

Наилазио сам и на такве учитеље, који чудан појам имају о слободи. Тако ми два-три учитеља на моју примедбу, да им је школска дисциплина лоша, одговореше: „Знаете ја водем да васпитавам *слободне* држављане“, — док у ствари слобода његових држављана бијаше тако досадна, да чак ни сам изасланик министров није могао у миру да сврши испит са тим држављанима. Залуду је било моје доказивање, да се она слобода, која досађује и смета туђој слободи не зове слобода, него „дрзовитост“ и у вишим потенцијама „безобразлук“ и „насиље“. — Оваким људима, ако се не поправе, свуда је пре место него у школи;

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јер ова на тај начин може постати извор јавнога кварежа.

Неки учитељи нису ни мало свесни о томе, колико њихово држање и понашање пред лицем деце утиче на детињу душу, не сећајући се ни мало, да деца тим утицајем постају потпуна копија учитеља, који би требали да вазда на уму имају, да га његови слушаоци и гледаоци у свему подражавају: у мисли, у речи, у делу, у ћуди, у карактеру — па и у сваком покрету телесном, — па да се према томе и равна.

Овде ми је дужност напоменути, да најбољи учитељи радо — шта више, са захвалношћу — примише сваку моју исправку и поуку, дочим слабији то узимаху за увреду и за понижење. Очеvidно бијаху они мњења, да надзорник има право и дужност само бе лежити а не и исправљати што не ваља.

Докле се год неколицина ових људи строгом наредбом не упуте о противном, ревизори ће бити тако предусретани.

III. Администрација.

Било је прилика, где учитељи у уписну књигу нису по распису ставили у крај оцене (или место ње) „прелази“ или „не прелази“. Такође неки не беху спремили спискове „прелазећих“ и „непрелазећих“.

Даље налазио сам и на злоупотребе при превађању деце из нижих у више разреде. Тако у некојим школама учитељи су (казано је на свом месту који су) задржавали у истом разреду децу, која су по лањској испитној оцени имали прећи у виши разред; или су превели из нижег у виши дете, које је имало да понавља. Но још много крупније су злоупотребе оне, где су учитељи из броја ђака у уписној књизи испуштали децу, која још нису ни свршила школе, нити су после ту децу у школу позивали. Да, било је и таквијех случајева, где је учитељ брисао и радирао рубрике у уписној књизи, а и таквијех, где је слепљивао листове уписне књиге, само да прикрије трагове злоупотребама са отпуштањем ђака.

Неки су учитељи отварали пакете, у којима су биле паковане даровне књиге. За то ће у будуће бити практичније, да се пакет адресује на ревизора; јер се учитељи изговарају, да су ради тога отварали, што је адреса гласила на њихову школу. Иначе при том нисам открио крупније злоупотребе какве.

Односно посећивања школе од стране ђака морам приметити, да је исто било доста неуредно. Узрок лежи у првом реду до контролних школских власти (пре општина а сад школских одбора). Где су год ове вршиле своју дужност, ту је посећивање било у реду, при свем немару и нехајству родитеља за школу, које је у овим крајевима, нарочито у влашким местима, од великог замашаја. Но и крај тога било је случајева,

где и сами наставници нису са осуетвима поступали по закону. Уписане деце, као што сведочи посебни извештај, одсуствовало је око 13%, од којих тешко да је 3% кажњено по закону. На свом месту је показано, да су одсуства најјача у местима са искључиво влашком народношћу. Ту је било школа, у које деца сасвим нису ни долазила преко целе године. Овај отпор Влаха проти школској дужности не истиче из каква народносног осећаја, него просто из ниског културног степена, на коме је тај народ заостао, и услед кога нема свести о користи школе. Неки родитељи са села жалили су ми се, да им школа одвицава и одрађа децу од родитељског, земљеделског, занимања; да им деца добију неке заврнуте мисли о неком уображеном господству, услед чега да презру родитељско занимање и клањају га се; даље да им деца вишегодишњим одсуством од домаћег рада у овом се не вежбају и у том иза друге им деце заостају. —

Без сумње у овој жалби родитељи има доста и истине; јер земљеделство и у опште домаћа економија у нашим школама није још ни наставни предмет: а има доста и учитеља, који деци као пример глупости и незнања често изнашају „глупог сељака.“ Разуме се, да ће оваким начином народна школа слабо помоћи домаћој економији народа, као што јој је баш дужност. За то би требало, да се домаћа економија уврсти међу наставне предмете, а учитељи да свагда с највишим поштовањем говоре о сталежу, који скоро искључиво и сачињава српски народ.

Дневнике рада водили су учитељи, са малим изузетком, врло непотпуно и нетачно. Ту већим делом или дневник није ни вођен, или ако је и вођен, то је све попуњено у пет-шест пута, или чак и на један пут у очи испита. Очеvidно је, да тако вођење дневника, не одговара ни у колико намењеној им цели, и да је то за ревизоре један од најнепоузданијих кључева за преглед тачности учитељеве у раду. Признато је у опште, да је мало људи способно за тачно и уредно вођење дневника, и за то су се у том погледу вазда дешавале злоупотребе, где су се ти дневници у опште тражили. То и јест узрок, што су дневници у школама многих земаља уклоњени, и замењени опширним и потпуним наставним програмима и добро уређеним контролним властима. Ти дневници у опште и не могу никада заменити ваљане програме и ваљане контролне власти школске. — Кад наставник има у рукама потпун програм целокупног рада, и кад постоји план, који наставну грађу по времену распоређује, тад је ваљан стручан надзорник вазда у стању да наставнику контролира рад према времену. И тад је сувишап сваки дневник. *Али док сву административну и сву стручну контролу врши течајем целе го-*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дине само један кмет из Близнака или из Добре, догле ће и дневник остати једина контрола, али и школе у Близнаку и Доброј — јединствене на свету.

Односно *отпуштања ђака* из школе има доста примера, где су општине издавањем простог уверења о болести, сиромаштву или инокоштини децу отпустиле од школе и без знања г. министра. Од кад су установљени школски одбори нису се ови учинили кривима такога прекора; јер су ту поступили како прописује закон.

Протоколи школске администрације већим су делом уредно вођени, само се то не може рећи односно наредбеног протокола, у који многи учитељи нису заводили ни једне наредбе, дочим су други то чинили, али само са по где којом наредбом. Даље сам приметно, да су по свим школама још у употреби стари уписни протоколи, са свим својим недостатцима. Но и нови уписни протоколи имају мана; јер тамо нису уврштени сви предмети, који су као обавезни прописани у постојећем распореду. Зато су и овима годишње класификације непотпуне.

Осим тога нашао сам, да скоро ни једна школа нема свога деловодног протокола о свој кореспонденцији својој. Исто тако недостаје протокол достављања (експедициони протокол). Но без деловодног и експедиционог протокола немогуће је контролисати, како је учитељ поступао са одсуствима. Јер десило се је на више места, да ми се је учитељ изговарао, да је одсутне ђаке јављао гл. кмету, но који му је то у очи занијекао, знајући да учитељ нема ни деловодног ни експедиционог протокола. И у таком случају не зна се, на ком је кривца, на учитељу или на кмету. Даље је у опште примећено да се инвентари, спискови кажњених и спискови библиотека воде на табацима, који нису сашивени у књигу или свезани у протокол. Разуме се да се такви протоколи могу лако губити и под тим именом и злоупотребе чинити. Зато би требало, да књижаре за ову целу лиферују везане протоколе а не само штампане табаке.

Односно *хранења учила* приметити ми је, да многи учитељи држе преко целе године Шрајберове слике разепете по дуваровима. Ради тога и оштећене су те слике на многим местима од дима и прашине.

Управитељи свуда нису примили библиотеку у своје руковање, као што то одређује нови школски закон.

Многи учитељи нису са *одсуствима* поступали по 39. члану школ. закона, те су тим немаром учинили да су се одсуства умножила. Неки се од њих изговарају, да су за то прекинули достављање одсустава, што су видели, да се на њихове пријаве не узимље никакав обзир. Други опет извињују се, да су застрашавани чак бињем и надежом, ако буду јављали из-

весну децу ради одсустава. Оваки учитељи на свом месту назначени, и требало би да се с њима строго поступи.

Владање учитеља, с малим изузетком, било је примерно, и с те стране било је најмање жалаба, како од стране школ. одбора, тако од општинара и среских власти. Изузетке од овога прибележио сам на свом месту у посебном делу извештаја.

IV. разред неће се моћи према новом закону отворити у свим прегледаним школама, него само у 20 њих, од којих и списак овде %. прилажем.

Чистоћа скоро у свим школама добро је негована. Мале изузетке од тога прибележио сам на свом месту.

Школски одбори. Пошто је ово једна од најважнијих установа новог школ. закона, дужност ми је, да се и на њу осврнем. Школски одбор у опште није оправдао оно очекивање, које су законотворци у њега полагали. Има до душе хвале достојних изузетака од овог прекора; али како рекосмо ово су тек изузетци. Узрок овој неповољној појави лежи прво у том, што је одбору поверено све и сва, и што је он у својој власти више но аутономан, — аутономнији, но што су одбори икојих других школа на земљи; а друго што су одбори већим делом још далеко од тога, да су потпуно свесни свога задатка и по том достојни толике аутономије у школи. И само овим дају се објаснити појави, као што су у Добри, у Близнаку и у Десини, где посеђања школе скоро није ни било, и где се успех у настави своди на нулу. Шта више има школа, које у неким местима постоје већ 20 година, и које још нису успеле да за то време свога рада произведу три писмена човека. Чему је главни узрок немар и нехатост општинских главара. Да, било је примера, где су се кметови у мом присуству и у очи прекоравали, да са школском децом воде трговину, отпуштајући исту за уобичајене учене. Кад се таким људима у руке преда судбина целе школе, онда није други успех ни очекивати него што сам га нашао у неким школама. (Види посебни део извештаја).

По данашњем стању ствари има наша основна школа само две надзорне власти: највишу — министарство просвете, и најнижу — школски одбор. Између ових двеју власти нема никакве посредујуће власти нити икакве везе. Ревизори не могу се никако сматрати за какву надзорну власт; они су просто изасланци, комисионари највише школске власти, који тек на концу године *слуште се*, не да ствари наставе прискоче у помоћ на време, него просто да констатиру *успех* или *неуспех*. Но каква корист отуда, што је ревизор у стању да констатије *перед* и неуспех на концу године, и да то *релационише* својој власти

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

кад је интерес наставе за целу годину са свим пропао, и кад се више не може поправити?

Требала би дакле једна посредујућа власт између одбора и министарства, власт, које би надзорне агенде више рада одборова, више рада учитељева висила као Дамоклов мач. За оваке надзорнике могли би се за сад поставити и учитељи, и то из сваког среза најваљанији, који би крај свога наставничког посла могао вршити и функције тога надзорника; као што је обичај и у другим напреднијим земљама. У кратко: Досадањи надзор над школама *никакав* је; и без нарочитог стручног надзора не може школа даљ остати — надзора коме ће бити задагак не само да констатује неред, мане и недостатке у школи, кад је већ касно, него да те неред и недостатке на време уклони и настави даде полета. И док то не буде биће вазда школа, којих ће успех бити означен са 12 пула из 12 предмета, при свем томе, што је целе године и држава и општина издавала редовне трошкове око тих школа.

И ако ми у упуству није напоменуто, да се осврнем и на стање школ. каса, ја сам ипак био слободан да и на то обратим пажњу. И тако сам нашао, да су неки одбори по закону већ узели касе у своје руковање.

Но на већини места то још није готово, и то највише ради отпора гл. кметова, да положи рачуне о школском новцу, који је већим делом улазио од приреза за покривање школ. трошкова. На више места жалили су ми се одборници и учитељи, да кметови несавесно рукују са тим школским прирезом, и за то баш да се и одупиру, да одбору школском предаду касу и рачуне. На свом месту забележено је ово.

Уписивање ђака већим делом извршено је на време (осим једног случаја). Но против начина уписивања чуо сам многе тужбе. Поштени учитељи и други добри пријатељи школе рекоше ми, да се при том чине нечувене злоупотребе. Рекоше ми, да кметови дотичних места најпре попишу сву децу од 6 до 10 година. За тим да се ударе уцене на децу (2 дук. и буре вина), и родитељи ове сретни су, ако узмогу да тим откупе своју уписану децу. Ко се на послетку не може да откупи, његово дете остане уписано у школу, и то су обично деца најсиромашнијих родитеља, који после ради сиромаштва мучно и шиљу децу у школу. Даље ми је саопштано, да кметови а и неки учитељи у споразуму овим начином отпуштају већ уписану децу. И само тим може се објаснити та појава, што све деце у III-њим разредима прегледаних школа бејаше само 312 ученика, док је пре 3 године (1879—80) уписано најмање 1500. Сад настаје питање: како то, да 41 школа кроз 3 године свога рада не беху у стању да изведу већи контингент фреквентаната основне школе? — Очевидно никакав други до наведене злоупотребе, које сам на своме месту и прибележио. Крајње је дакле време, да се изнађе начина, да се тако недостојној работи једном за свагда стане на пут.

Господина министра просвете и црквених послова понизан,

15. Јула 1883. год.
у Великом Градишту.

СТЕВАН ЈУТУРИЛО

Надзорник основних школа за срезове: голубачки, звишки, хомољски и рамски у окр. пожаревачком.

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

I

Стање фонда за набавку научних справа и потпору сиротних ученика школа аранђеловачких		
Основни капитал у првој години, од 15. Јануара 1882. до 15. Јан. 1883. год. износио је	297	дин. 90 п.
На тој суми добивено је интереса	66	" 70 "
Свега	364	" 60 "
Од те суме расходовано је за набавку материјала школског за сиротну децу	13	" 50 "
Остало је	351	" 10 "
Ове године о св. Сави а и доцније добивено је добровољних прилога у суми	202	" 20 "
Свега капитала за II. год.	553	" 30 "

Овој суми додат је поклон Његовог

Величанства, Краља, у суми 240 " —

Цео садањи капитал износи 793 " 30 "

II

Шта Париз троши на основне школе.

У 1871 школској години издала је општина париска на своје основне школе 7,241.000 динара. Пропле — 1882 год. — пак издала је на основне школе 22,834.000 динара. За 11 година буџет основних школа утростручно се. Но осим тога општина париска издала је још и 60 милијуна франака на проширење школских дворашта, зидање и уређење школских зграда.